

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Utopie komunikace

**Hledání dokonalého/univerzálního jazyka v evropských
dějinách**

Bc. Šárka Novotná

Plzeň 2016

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Teorie a filozofie komunikace

Diplomová práce

Utopie komunikace

Hledání dokonalého/univerzálního jazyka v evropských dějinách

Bc. Šárka Novotná

Vedoucí práce:

PhDr. Jana Černá, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2016

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2016

.....

Děkuji vedoucí práce PhDr. Janě Černé, Ph.D., za cenné rady, podnětné připomínky a vedení mé práce. Dále bych ráda poděkovala Mgr. Vítovi Gvoždiakovi, Ph.D., za jeho pomoc při hledání literatury. Mé poděkování patří rovněž rodině za podporu při studiu a tvorbu potřebného zázemí.

Obsah

1	Úvod	1
2	Diachronní perspektiva hledání dokonalého/univerzálního jazyka.....	3
2.1	„Adamovský“ jazyk	3
2.1.1	Augustin.....	6
2.1.2	Dante	6
2.1.3	Pozdější vývoj hledání „adamovského“ jazyka.....	8
2.2	Renesance	10
2.2.1	Llull	11
2.2.2	More	13
2.3	Novověké pokusy o vytvoření nového jazyka.....	14
2.3.1	Kircher	15
2.3.2	Apriorní filozofické jazyky (obecně).....	17
2.3.3	Bacon	17
2.3.4	Komenský.....	18
2.3.5	Leibniz	19
2.3.6	Locke	21
2.3.7	Descartes	23
2.3.8	Další vývoj v 17. století.....	25
2.3.9	Dalgarno	26
2.3.10	Wilkins	27
2.3.11	Cyrano de Bergerac	28
2.3.12	Swift.....	30
2.3.13	Rousseau	34

2.3.14	Stav jazykového bádání v 18. století.....	36
2.3.15	Umělé univerzální jazyky.....	38
2.4	20. století	41
2.4.1	Havel	44
2.4.2	Orwell	48
3	Závěr.....	52
4	Seznam použité literatury a pramenů.....	57
5	Resumé	61

1 Úvod

Jazyk hraje v životě společnosti dvojí úlohu; jednak je nejméně nedokonalým nástrojem mezilidské komunikace, jednak je nositelem víceméně výrazného ideového náboje.¹ Mystický rozměr jazyka vedl dle Ouředníka v dějinách k mnoha dohadům, domyslům, dedukcím a spekulacím. Slovo lze dokonce vnímat i jako důkaz života, smrt je totiž reprezentovaná tichem, tedy potažmo mlčením. Již v Bibli (žalm 94, 17) se píše: „Kdyby mi Hospodin nebyl ku pomoci, tudíž by se octla duše má v mlčení.“ V podstatě i samotné stvoření světa Bohem bylo tedy verbálním aktem.

Záměrem mé diplomové práce je představit a kriticky analyzovat projevy a proměny idey hledání dokonalého/univerzálního jazyka v evropské kultuře, a to v diachronní perspektivě. První část práce popíše vývoj a poukáže na paradigmatický zlom mezi tendencemi starověkými, vyznačujícími se snahou o znovunalezení "adamovského", původního jazyka, a novověkými pokusy o vytvoření jazyka nového, univerzálního. Dále ukáže, jakým způsobem byly názory na možnosti univerzálního/dokonalého jazyka přehodnoceny ve 20. století.

Součástí práce je představení dobové kritické reflexe dokonalých/univerzálních jazyků, a to především prostřednictvím analýzy textů beletristických, na příklad utopických a vědeckofantastických. Jedním z přínosů práce oproti již publikované rozsáhlé studii U. Eca na téma hledání dokonalého/univerzálního jazyka bude právě analýza beletrie v Ecově díle zcela chybějící. Beletrie je dle mého názoru pro analýzu hledání dokonalého/univerzálního jazyka srovnatelně důležitá, jako je tomu u textů odborných; v beletrii totiž můžeme nalézt ironický, satirický odstup či nadhled nad daným tématem. Dále se pokusím představit i autory méně známých jazykových teorií (např. J.-J. Rousseaua). Výčet autorů a teorií obsažený v diplomové práci však zcela jistě nebude vyčerpávající; hledání dokonalého/univerzálního jazyka v evropských dějinách je tématem velmi rozsáhlým, na které se dá nazírat z mnoha různých úhlů.

Diachronní perspektiva hledání dokonalého/univerzálního jazyka tedy začne v období hledání původního tzv. „adamovského“ jazyka; diplomová práce představí

¹ Ouředník, P., *Hledání ztraceného jazyka*, 1997, s. 7.

přístup k dané problematice od sv. Augustina či Danteho. Přes renesanci a R. Llulla se poté zaměří na novověké pokusy o vytvoření zcela nového jazyka člověkem, a to především prostřednictvím apriorního filozofického jazyka. Tyto tendence představí v dílech od Bacona, Komenského či Leibnize a dalších autorů. Neopomene výše zmíněnou analýzu beletrie reprezentovanou díly Cyrana de Bergeraca či Jonathana Swifta. V 19. století poté přichází na řadu tvorba umělých jazyků (např. esperanto, ido); 20. století je následně prezentováno analýzou děl Havla či Orwella.

Cílem diplomové práce je představit myšlení zvolených autorů, dále pak přiblížit jejich koncepce univerzálního/dokonalého jazyka a další úvahy o jazyce s nimi spjaté. Bude poukázáno na podobnosti i odlišnosti uchopení daného tématu jednotlivými autory i na to, jak je hledání dokonalého/univerzálního jazyka reflektováno v dobové beletrii.

2 Diachronní perspektiva hledání dokonalého/univerzálního jazyka

Vyprávění příběhů představuje bytostně lidský fenomén. Svět je jazykem uchopován a konstituován, tedy hovoříme o jazykovém obrazu světa. Ve vyprávění a jazykovém obrazu světa se odhaluje těsný vztah mezi kulturou a jazykem.² Jazyk je tedy pro lidskou společnost dnes již nezbytnou součástí bytí. Výzkum primitivních jazyků pomáhá objasnit původ jazyků; i nejprimitivnější jazyk má svůj systém hlásek a systém fonémů; v každém případě pak je založen na dvojí artikulaci stejně jako kterýkoli jazyk moderní. Gesta a mimika jsou nutná pro dorozumívání některých kmenů dodnes, proto se někteří badatelé domnívají, že toto by mohlo být první stádium jazyka vůbec. Nejprimitivnější jazyk mají Křováci či Hotentoti (zde je výskyt „mlaskavek“).³ Zprávy se původně daly šifrovat a přenášet za pomoci zvuků přírody či hudby, např. píšťaly, bubny. Na světě již dnes nenajdeme kmen bez jazyka, všechny kmeny nějaký mají. I když se naučíme cizí jazyk, dorozumíme se jím jen v konkrétní zemi, proto se lidé snaží najít nějaký univerzální/celosvětový dorozumívací prostředek.⁴

2.1 „Adamovský“ jazyk

Jazyk je předmětem filozofie již od dob předsókratiků. Nemalou pozornost gramatické a jazykové teorii věnovali na příklad již stoici (Chrysippos, Zénón z Kitia, Kleanthés).⁵ Nejstarší verze hledání dokonalého jazyka má podobu monogenetické hypotézy, což znamená odvození všech jazyků z jediného prvotního prajazyka. Úskalí hledání tohoto prajazyka je několikeré: jednak se nedostatečně rozlišuje mezi jazykem dokonalým (který by měl odrážet vnitřní podstatu, esenci věcí) a univerzálním (kterým by měli mluvit všichni lidé), jednak se nerozlišuje mezi platonským protikladem přirozenost vs. konvence (můžeme si představit jazyk vyjadřující přirozenost věcí, který není původní ale nově vymyšlený) a problémem původu jazyka. Dále také většina autorů nerozlišuje mezi hláskou a písmenem abecedy, které hláska vyjadřuje. Často se taktéž nerozlišuje mezi hledáním univerzální gramatiky a prvotním jazykem. Zmínit

² Budil, I., *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*, 2003, s. 277.

³ Černý, J., *Dějiny lingvistiky*, 1996, s. 21-23.

⁴ Tamtéž, s. 28.

⁵ Long, A. A., *Hellénistická filozofie: Stoikové, epikurejci, skeptikové*, 2003, s. 167.

dále můžeme, že téměř všechna zkoumání předcházející počátkům srovnávací lingvistiky v 19. století upřednostňuje sémantické bádání.⁶ Intenzita jazykové reflexe v západní kultuře nemá jinde ve světě obdoby. Důvodem může být to, že v žádné jiné kultuře není Bůh spjat s verbálním aktem tak úzce jako v judeokřesťanství.⁷ Zde totiž existuje víra v božský, prvotní matečný jazyk.⁸ Adam byl totiž dle Starého zákona vyzván, aby pojmenoval všechna zvířata, jelikož byl nadán univerzálními znalostmi, které mu umožňovaly pojmenovat vše, co tvořilo součást vesmíru, tedy krom jevů, které ustanovil sám Bůh. Adam i Bůh dle této teorie tedy hovořili stejným jazykem.⁹

Nalézt a obnovit tento božský jazyk znamená návrat do ráje pro celou řadu teologů a filozofů, např. sv. Augustina, Isidora Sevilského či Raymonda Lulla. Adam tím, že zvířata pojmenoval, nad nimi získává dominanci. Získává vládu nad celou přírodou; když onen jazyk opět nalezneme, získáme zpět i Adamovu moc?¹⁰ Dle Bona i dalších autorů (např. Bacona) je odpověď kladná, znovunalezením adamovského jazyka bychom získali opět i jeho vědomosti; tento argument opětovného získání moci nad přírodou se později stává klíčovým argumentem pro novověké filozofy. Další postřeh přináší ve své knize věnované hledání dokonalého jazyka americký profesor filozofie Alan R. Perreiah. Zamýšlí se, proč byl vůbec Adam požádán o monumentální lingvistický akt pojmenování všech zvířat, když v té chvíli neexistoval nikdo jiný, s kým by (kromě Boha, ovšem) mohl rozmlouvat? Eva až později také hovoří dokonalým, adamovským jazykem.¹¹

Původní adamovský jazyk je dle Ouředníka ztracen; jistou dobu po vyhnání z ráje hovořili sice lidé ještě jednotným, pravdivým, smysluplným jazykem, poté však došlo k zmatení jazyka. Zmatení jazyka bylo božím trestem za lidskou pýchu; lidé totiž chtěli postavit vysokou (babylonskou) věž, což Boha uráželo. Lidstvo bylo rozprášeno po celém světě a lidé si navzájem přestali rozumět. Zmatení jazyků se nás dle Hebrejců v současnosti již ale netýká, protože my u zmatení nebyli přítomni osobně.¹²

⁶ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 72.

⁷ Ouředník, P., *Svobodný prostor jazyka*, 2013, s. 169.

⁸ Ouředník, P., *Hledání ztraceného jazyka*, 1997, s. 11.

⁹ Tamtéž, s. 12.

¹⁰ Bono, J. J., *The Word of God and the Languages of Man*, 1995, s. 56.

¹¹ Perreiah, A. R., *Renaissance Truths: Humanism, scholasticism and the search for the perfect language*, 2014, s. 13.

¹² Ouředník, P., *Svobodný prostor jazyka*, 2013, s. 19.

Ztráta prvotního/edenského jazyka zbavila člověka jednak možnosti komunikovat s Bohem a také možnosti absolutního poznání.¹³ Mnohost jazyků je trestem božím také dle J. A. Komenského, (viz kapitola Komenský).¹⁴ Překonat toto zmatení jazyků měla latina, její postavení je však od 17. století slabší a slabší. Klasickou latinu jako dokonalý jazyk uznával např. Lorenzo Valla (1405-1407 až 1457), filozof z 15. století a představitel renesančního humanismu.¹⁵ Po této babylonské katastrofě se nabízí dvě řešení nastalé situace: prvním řešením je nalézt původní adamovský jazyk (tedy cesta *a priori*); druhým řešením je vytvořit nový jazyk univerzální (cesta *a posteriori*). V obou případech je cílem snažení smíření mezi lidmi a Bohem. Bůh kdysi udělil lidem dvojí privilegium: jazyk a nesmrtelnost. První privilegium zmatením zpochybnil, druhé nám zcela odebral. Skromnějším řešením nalezení univerzálního/dokonalého jazyka aposteriorní cestou může být nastolení mezinárodního/nadnárodního jazyka. Pokusy o takovéto nastolení probíhají stále, nejdříve to díky jazyku filozofů a evangelií byla řečtina, poté již zmíněná latina, v 17. století až do první poloviny 20. století francouzština a od druhé poloviny 20. století je takovým jazykem angličtina.¹⁶

Po pádu věže se nám dle Bona nabízí 3 možnosti, co se s adamovským jazykem stalo. První možností je, že adamovský jazyk pád věže přežil, ovšem lidé kvůli svému omezenému intelektu nejsou schopni již rozklíčovat význam jeho slov. I druhá hypotéza počítá s tím, že původní jazyk nebyl zcela ztracen, po pádu však nyní lidé hovoří jeho velmi omezenou, nedokonalou formou. Tak jako první hypotéza i tato druhá tedy připouští existenci takového jazyka, který je nějakým způsobem podobný jazyku původnímu, tj. adamovskému. Třetí možnost však již říká, že původní jazyk byl v rámci katastrofy ztracen zcela a nenávratně. Lidé byli ponecháni bez adamovského jazyka, a od té doby bylo nutné komunikovat pomocí pokleslých, nedokonalých jazyků stvořených člověkem.¹⁷

¹³ Ouředník, P., *Svobodný prostor jazyka*, 2013, s. 20.

¹⁴ Grulich, T., *Pojetí dokonalého jazyka u Komenského a Leibnize I*, 2009, s. 2.

¹⁵ Perreiah, A. R., *Renaissance Truths*, 2014, s. 31.

¹⁶ Ouředník, P., *Svobodný prostor jazyka*, 2013, s. 25-26.

¹⁷ Bono, J. J., *The Word of God*, 1995, s. 61.

2.1.1 Augustin

Církevní otcové od Órigena po Aurelia Augustina (354-430) byli přesvědčeni, že prvotním jazykem lidstva, tzn. před zmatením jazyků, byla hebrejšťina. Představa hebrejšťiny jako božského jazyka přežívá poté po celý středověk.¹⁸ O přesvědčení, že původním jazykem dle sv. Augustina byla hebrejšťina, se píše v XVI. knize druhého svazku díla *O boží obci*.¹⁹ Augustin si dále v tomto díle *De civitate Dei (O Boží obci, 413-425)* pokládá otázky: co když z edenského jazyka nic nezbylo? Jak budeme komunikovat s Bohem a anděly? I ve *Výkladu knihy Genesis* se těmito otázkami rovněž zabývá: Jak Bůh mluvil k člověku, niterně? V jakém jazyce zazněla slova „Budiž světlo!“? A komu byla ta slova určena?²⁰ Augustin v *Boží obci* popisuje babylonské zmatení jazyků i jazyk, kterým k nám hovoří Bůh: je to buď vnitřní mluva, nebo je to možné pomocí nevýslovného způsobu (=sám od sebe) či duchovými představami přímo k našemu duchu a hmotnými hlasy k našemu hmotnému sluchu. Dále říká, že po babylonské katastrofě se na Zemi rozšířilo 72 národů a téměř stejné množství jazyků.²¹

2.1.2 Dante

Augustin na předcházející otázky odpovídá následovně: Adamův jazyk přežil, protože se stavby nezúčastnilo celé lidstvo či proto, že zmatení nebylo úplné. Jazyk stavitelů věže mohl také být totožný s jazykem Adamovým. Dante v *Božské komedii (La divia commedia, 1307-1321)* to však zpochybňuje, pro něj je vyhnání z ráje symbolem zapomnění a nemožnosti cesty zpět. Již při stavění babylonské věže dle něj neexistoval adamovský jazyk, ale byl alespoň jednotný.²² Dočíst se v *Božské komedii* můžeme, že: „Řeči, již mluvil jsem, už zhasla síla, než k dílu, které neskončeno zbylo, kdys Nemrochova čelď přikročila, neb co kdy rozumem jen působilo, vždy proto, že se mění přání lidí, sledujíc nebe, netrvalé bylo. Že člověk mluví, příroda to řídí, ale zda tak či onak, to zas ráda vám přenechá, jak vám se líp to vidí.“²³ Tedy lidé možná zapomněli edenský jazyk dávno předtím, než se pustili do stavby věže. Tragédii pod babylonskou věží popisuje Dante následovně: „Rafel mai amech izabi almi! začala řvátí jeho divá ústa, jimž neslušely lahodnější žalmy. ... Toť Nemrod. Je to jeho provinění, že na světě

¹⁸ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 73.

¹⁹ Augustin, *O boží obci*, 2007, s. 112.

²⁰ Ouředník, P., *Svobodný prostor jazyka*, 2013, s. 53.

²¹ Augustin, *O boží obci*, 2007, s. 106-7.

²² Ouředník, P., *Svobodný prostor jazyka*, 2013, s. 54.

²³ Dante, A., *Božská komedie*, 1989, s. 477-8.

zní řeči víc než jedna. Jej opusťme, toť marné rozprávění: Jak jiným jeho, jemu jiných řeči, když jeho jazyk nikomu znám není.“²⁴ Lidé zde pod babylonskou věží tedy přišli o alespoň jednotný jazyk, nikoliv už o rajský (=“adamovský“), ten byl ztracen již dříve.

Dalším myslitelem zabývajícím se dokonalým jazykem je tedy Dante Alighieri (1265-1321), který se dokonalým jazykem zabývá v nedokončeném traktátu *O rodném jazyce* (*De vulgari eloquentia*, 1303-1305). Opět zde řeší rozrůznění jazyků po Babylonu. Ve druhé nedokončené části Dante nastiňuje pravý, poetický jazyk. Brilantní *volgare*, jakožto nejvyšší a ideální stupeň literárního jazyka vyžaduje nejvznešenější témata i nejdokonalejší formu, kterou představuje básnický útvar *kancona*. V *kanconách* se mají objevovat pouze nejvybranější výrazy a mohou je skládat jen ti nejlepší básníci. Nemělo by se zde vyskytovat příliš časté opakování stejného rýmu, zbytečná dvojznačnost a drsnost rýmů způsobená jejich nelibozvučností, která pramení např. z přítomnosti slov s přízvukem na poslední slabice.²⁵

Schopnost mluvit je vlastností pouze člověka; nemají ji andělé, zvířata ani démoni, říká Dante. Mluvil první Adam s Bohem, či se za mluvu může považovat až rozhovor Evy s hadem?, ptá se dále.²⁶ Dante taktéž zkoumal vztah mezi latinou a přirozenými jazyky. Říká, že latina je vlastně umělý, mrtvý jazyk, kterému se musíme naučit; tedy přirozené jazyky, které získáváme od narození, jsou dle něj hodnotnější.²⁷ Latinu jako mateřský jazyk by tedy dle něj nikdo neměl mít. Rekonstruovat původní „protojazyk“ mohou dle autora jen učení básníci (*doctores illustres*) s výraznou rozlišovací schopností (*discretio*).²⁸ Celým dílem je také prostoupen odpor Danteho vůči lokálnímu patriotismu, tedy soupeření, či mateřský jazyk by měl být právě oním jazykem dokonalým, adamovským-dle autora jím byla hebrejšťina.²⁹

K samotné babylonské katastrofě Dante píše následující: „Vzhledem k tomu, že všechny naše jazyky – s výjimkou toho, který Bůh stvořil zároveň s prvním člověkem – vznikly podle naší vůle po onom zmatení, jež nebylo ničím jiným než zapomenutím někdejší mluvy, a vzhledem k tomu, že člověk je živočich velmi nestálý a neobyčejně proměnlivý, nemůže být ani jazyk trvalý a neměnný, naopak se musí měnit v důsledku

²⁴ Dante, A., *Božská komedie*, 1989, s. 163.

²⁵ Dante, A., *O rodném jazyce*, 2004, s. 179.

²⁶ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 47.

²⁷ Perreiah, A. R., *Renaissance Truths*, 2014, s. 19.

²⁸ Dante, A., *O rodném jazyce*, 2004, s. 30.

²⁹ Tamtéž, s. 63.

místních a časových rozdílů, tak jako ostatní věci lidské, například mravy a obyčeje.“³⁰ S tímto Dantovým moderním tvrzením o podmíněnosti jazyka závislého na kultuře dané oblasti souhlasím. Tomuto „zákonu proměnlivosti“ se vyhnula jen latina a částečně *volgare* (=jazyk užívaný v Itálii). Cílem Dantových snah je povznést a zušlechtit svůj mateřský jazyk prostřednictvím poezie (čili jak psát básně ve *volgare*).³¹

2.1.3 Pozdější vývoj hledání „adamovského“ jazyka

V 16. -17. století se znovu objevuje spor o původní adamovský jazyk. Oficiálním stanoviskem církve v tomto sporu je podpora učení svatého Augustina, tzn., že považovali za edenský jazyk hebrejštinu. Tímto původním jazykem však dále dle skupiny anonymních irských kněží mohla být gaelština, podle Giovana Gelliho jí byla etruština a z ní plynoucí toskánština či kastilština. Také se uvažovalo o holandštině, respektive o antverpském dialektu, zastáncem tohoto stanoviska je např. Van Gorp. Baron Ryckholt zastával stanovisko, že původním jazykem byla vlámsština. Teorie Andrease Kempeho zahrnuje 3 jazyky, kterými se údajně původně v ráji hovořilo: Bůh mluvil švédsky, Adam dánsky a had francouzsky.³² Dle Luthera je nejbližší adamovskému jazyku a tedy i Bohu němčina, respektive durynsko-hornosaský dialekt. I dle Georga Filipa Harsdörffera němčina souzní s jazykem přírody dokonale. S tímto stanoviskem pak nesouhlasí Karel Hynek Thám, bránící jazyk český oproti jiným.³³

Dále také zmíním názor Guillaumea Postela; Postel byl učený utopista žijící mezi lety 1510 až 1581. Dle něj pochází hebrejský jazyk od Noemových potomků a byla z něho odvozena arabština, chaldejština, indiština a nepřímou i řečtina. Ve svém díle dále zdůrazňuje význam jazyka jako nástroje ke slučování národů. Svou představu o hebrejštině jako prvotním jazyku opírá o kritérium boží úspěšnosti; tak, jako existuje jeden jediný lidský rod, jediný svět a jediný Bůh, musel existovat taktéž jediný jazyk; tzv. Svatý jazyk, který Bůh vnuknul prvnímu člověku. Postelův zájem o jazyky je úzce spjat s problémem světového míru, stejně tak je tomu u Lulla a Kusánského.³⁴

Pokusy o nalezení prvotního jazyka probíhají tedy i nadále; v roce 1669 vyjádří své myšlenky v díle *An Historical Essay Endeavouring the Probability that the*

³⁰ Dante, A., *O rodném jazyce*, 2004, s. 79.

³¹ Tamtéž, s. 41-2.

³² Ouředník, P., *Hledání ztraceného jazyka*, 1997, s. 28.

³³ Tamtéž, s. 29-30.

³⁴ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 74-5.

Language of the Empire of China is the Primitive Language britský architekt John Webb (1611-1672). Noe dle něj po potopě přistál se svou archou v Číně a usadil se tam. Toto tedy dokazuje, že prvotním jazykem byla čínština. Číňané se dle Webba nezúčastnili stavby Babylonské věže, a tedy zůstali ušetřeni onoho zmatení jazyků. Navíc se po dlouhá staletí dokázali chránit před cizími nájezdníky, takže si zachovali původní jazykový odkaz.³⁵ Zvláštní úvahu na téma prvotního jazyka přináší taktéž Court de Gébelin, který mezi lety 1773 až 1782 zveřejnil 9 knih *Le monde primitif analysé et comparé avec le monde moderne*. Ve třetím svazku říká, že: „Řeč jako schopnost založená na určité anatomické struktuře je nepochybně boží dar, ale vyvinutí prvotního jazyka je záležitostí lidských dějin, a to natolik, že když Bůh kdysi mluvil s člověkem, musel tak učinit v jazyce, jemuž už člověk rozuměl, protože ho sám vytvořil.“³⁶ Court zde tedy nastiňuje zajímavou myšlenku; první jazyk nám nebyl dán Bohem, vyvinuli jsme si jej jako lidstvo na počátku sami, Bůh mu poté pouze pasivně porozuměl.

Hledání adamovského jazyka se ubíralo i experimentálními cestami; reprezentantem mohou být tzv. „vlčí děti“. „Vlčí děti“ známe již ze starověku a středověku, kdy byly nezamýšleným důsledkem experimentů, při nichž měla být nalezena nejstarší řeč.³⁷ Nicméně moderní jazykověda, ustanovená v minulém století, pohlížela na výzkumy původu jazyka skepticky. Francouzská *Société Linguistique de Paris* dokonce zakázala v roce 1866 svým členům veškeré diskuze na toto téma; přesto se v devatenáctém století, fascinovaném evolucí, rodí řada tzv. *onomatopoických teorií* vycházejících z představy, že nejstarší slova vznikala napodobením přírodních zvuků.³⁸ Hledání dokonalého jazyka sice skončilo nezdarem, ale tento nezdár nám dle Umberta Eca (1932-2016) mnohdy zanechal cenné zkušenosti do budoucna; Eco na příklad zjišťuje, že přirozený jazyk je vhodný k vyjádření jisté zkušenosti reality, nikoli však zkušeností realizovaných jinými přirozenými jazyky.³⁹

Zcela proti konceptu hledání adamovského jazyka stojí epikurejci. Ti hlásali hmotný svět vzniklý mechanickým shlukováním atomů, tedy bez jakéhokoliv zásahu bohů. Bohům totiž na světě a našich problémech v něm nezáleží. Původ řeči se u

³⁵ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 87.

³⁶ Tamtéž, s. 89.

³⁷ Budil, I., *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*, 2003, s. 257-8.

³⁸ Tamtéž, s. 263.

³⁹ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 26.

epikurejců tedy spojuje s počátkem civilizace. Slova jsou dle nich výslednicemi fyzikálních mechanismů, pojmenování je dáno povahou mluvčích, dále též místem a okolnostmi vzniku. První lidé vydávali pouze zvuky. Až společný zájem je vedl k pojmenování věcí, tedy zde nebyl nikdo vyšší, kdo by určil jména věcem předem.⁴⁰ Epikúros (341-271 př. n. l.) se staví proti názoru, že nám jazyková analýza může sama o sobě vyjevit nějakou pravdu o světě nebo cokoliv, co dopomáhá k blaženému životu. Bezpečným základem jazyka jsou dle něj pojmy odvozené od smyslových vjemů a pocitů, ty mají hodnotu.⁴¹

2.2 Renesance

S nástupem renesančního myšlení přichází změna; ztráta původního univerzálního adamovského jazyka či zmatení jazyků po Babylonu již není vnímáno negativně, jako tragédie. Různorodost jazyků je součástí lidské přirozenosti a lidé se i přes tuto rozmanitost naučili spolu komunikovat. Lidé mluvící více cizími řečmi najednou, tzv. polygloti, jsou obdivováni. Řeč již není pouze nástrojem vhodným ke komunikaci, stává se též dědictvím lidstva sloužícím k učení a uchování moudrosti.⁴² Renesance se taktéž dle Bona musela vyrovnat se „slovem Božím“ na jedné straně a snahou o vytvoření „jazyka člověka“ na straně druhé. Původní neotřesitelná priorita „slova Božího“ pasivně nám předkládaného se střetává se snahou o vytvoření „jazyka člověka“, tedy lidskou aktivitou; bylo třeba nalézt vztah mezi oběma těmito aspekty světa, vyskytujícími se zároveň.⁴³

Renesanční pohled na původ vědění oživil starou představu pocházející z antiky, a to tu, že pravda byla zjevena na počátku lidských dějin bohem či bohy. Současný stav společnosti a vědění je špatný, pro pravou pravdu je nutné se obrátit do dávné minulosti lidského rodu, tato idea dávné moudrosti se nazývá *prisca sapientia*.⁴⁴ Dle této koncepce totiž existuje princip, kdy pravda byla člověku vyjevena na počátku dějin ve své úplnosti a dál se již nemění; tuto pravdu tedy můžeme znovu objevit. Lidský rozum v žádném případě nemůže překonat pravdu zjevenou Bohem.⁴⁵ Víra v takovouto

⁴⁰ Ouředník, P., *Svobodný prostor jazyka*, 2013, s. 167.

⁴¹ Long, A. A., *Hellénistická filozofie*, 2003, s. 36.

⁴² Bono, J. J., *The Word of God*, 1995, s. 188.

⁴³ Tamtéž, s. 55.

⁴⁴ Špelda, D., *Genealogie mudrců v renesančním myšlení: Prisca sapientia*, 2011, s. 43.

⁴⁵ Tamtéž, s. 44.

existenci prastaré moudrosti přetrvávala po celé 16. století, na konci tohoto století však již postupně opadá a nahrazuje ji víra v metodicky udržovaný vědecký pokrok (zástupci Bacon, Descartes, viz následující kapitoly)⁴⁶

2.2.1 Lull

Raimundus Lullus žil mezi lety 1232 až 1316. Vstoupil jako terciář do františkánského řádu, kde se zrodil projekt *Ars magna*. *Ars magna* je systém dokonalého filozofického jazyka, kterým by bylo možné nevěřící obrátit na pravou víru. Jazyk měl být zároveň i jazykem univerzálním; univerzální je tedy matematická kombinatorika strukturující jeho výrazový plán a i systém myšlenek společný všem národům, který Lullus vypracoval v obsahovém plánu. Lullus psal díla v lidovém jazyce. Jeho *Ars magna* je univerzální také tím, že tomuto jazyku měli rozumět i analfabeti-součástí jazyka jsou totiž i obrazce.⁴⁷ *Ars* používá abecedu o devíti písmenech od B do K a čtyř obrazců. V tabulce stanovuje Lullus seznam šesti celků po devíti prvcích, představujících obsahy, jež lze v určitém pořadí přiřadit devíti písmenům. Lullova abeceda tak může hovořit o devíti absolutních principech, či božských atributech, „...díky nimž si atributy vzájemně sdělují svou povahu a rozšiřují se ve tvorstvu, dále o devíti „relativních principech“, devíti typech „otázek“, devíti „subjektech“, devíti „ctnostech“ a devíti „neřestech“⁴⁸, stanovuje Lullus.

⁴⁶ Špelda, D., *Genealogie mudrců v renesančním myšlení*, 2011, s. 59-60.

⁴⁷ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 54.

⁴⁸ Tamtéž, s. 58.

Tabulka principů

	PRINCIPIA ABSOLUTA	PRINCIPIA RELATIVA	QUESTIONES	SUBJECTA	VIRTUTES	VITIA
B	Bonitas	Differentia	Utrum?	Deus	Iustitia	Avaritia
C	Magnitudo	Concordantia	Quid?	Angelus	Prudentia	Gula
D	Aeternitas	Contrarietas	De quo?	Coelum	Fortitudo	Luxuria
E	Potestas	Principium	Quare?	Homo	Temperantia	Superbia
F	Sapientia	Medium	Quantum?	Imaginatio	Fides	Acidia
G	Voluntas	Finis	Quale?	Sensitive	Spes	Invidia
H	Virtus	Majoritas	Quando?	Vegetativa	Charitas	Ira
I	Veritas	Aequalitas	Ubi?	Elementativa	Patientia	Mendacium
K	Gloria	Minoritas	Quomodo?	Instrumentativa	Pietas	Incontinentia

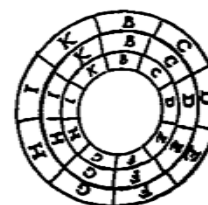
První obrazec

Druhý obrazec

Třetí obrazec

Čtvrtý obrazec

Obr.1 - Lullovy principy a kotouče⁴⁹

Ars magna má však svá omezení; je schopna vytvářet i takové kombinace, které zdravý rozum odmítá. Dle Lulla by umělec sám měl vědět, co lze zaměnit, a co ne. Ze všech možných kombinací tedy musíme vybrat ty premisy a závěry, které odpovídají skutečnému uspořádání kosmu.⁵⁰ *Ars* se dle něj stává nástrojem k pojednávání o celé encyklopedii vědění; přejímá encyklopedickou utopii renesanční a barokní kultury. Toto vědění je organizováno podle hierarchické struktury.⁵¹ Důvodem, proč by *Ars magna* měla být považována za dokonalý jazyk, je ten, že dokáže vypovídat o metafyzické zkušenosti a o struktuře bytí, k níž se má vztahovat a která existuje nezávisle na ní. Od kabalistického učení, které pomocí kombinování 22 písmen utváří skutečnost, se *Ars magna* odlišuje tím, že skutečnost pouze pasivně odráží. *Ars magna* skutečnost nijak nezmění, pouze se snaží dokázat to, co již známé je. Lullův pokus o univerzální dokonalý jazyk však díky podvědomému etnocentrismu skončil nezdarem; univerzum obsahu, o němž chtěl mluvit, je totiž produktem organizace světa vytvořené západní křesťanskou tradicí. Lullismus je přijímán jako mystický a filozofický podnět, jako alternativa k encyklopedii scholastického aristotelismu a také jako politická inspirace.

⁴⁹ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 57.

⁵⁰ Tamtéž, s. 63.

⁵¹ Tamtéž, s. 67.

K učení Lulla se o zhruba dvě století později vrací Mikuláš Kusánský⁵² či Giordano Bruno, který měl kotoučů dokonce pět.⁵³

2.2.2 More

Příkladem autora z období 16. století, tedy ještě pozdní renesance, může být utopista Thomas More a jeho dílo *Utopie* (*Utopia*, 1516). Ten se problému dokonalého jazyka dotýká pouze okrajově, a to v druhé knize *Utopie* (v části O cestování utopijských): „Jednotlivým naukám se učí v mateřtině. Ta je totiž stejně bohatá slovní zásobou jako příjemná na poslech, a není jazyka, který by byl věrnějším tlumočnickem lidského myšlení. Po celé velké ploše ostrova je jazyk všude týž, nehledíme-li k tomu, že má všude své kazy, v různých místech různé.“⁵⁴ Autor tedy jazyk utopijců vyzdvihuje pro věrnost tlumočení lidského myšlení, a byť je po celém ostrově stejný, není identický, je tedy poznamenán vývojem; tuto ideu považují za velmi příhodnou a reálnou, protože i když lidem dáme stejný jazyk, na různých místech si jej modifikují, tedy se určitě mírně diferencuje.

Národ Utopijců pravděpodobně převzal svůj prapůvod u Řeků, protože jejich řeč, jinak takřka perská, uchovává některé stopy řečtiny ve jménech měst a názvech úřadů.⁵⁵ Obecně popisuje autor ostrov následovně: „Ostrov má čtyřiapadesát měst (k tomuto počtu autor pravděpodobně dospěl zřejmě obdobou počtu čtyřiapadesáti anglických hrabství), vesměs prostorných a velkolepých, s jazykem, mravy, zřízením a zákony naprosto stejnými; všechna mají stejné rozvržení, a pokud to dovoluje povaha krajiny, vesměs stejný vzhled.“⁵⁶ Jazyk je tedy opravdu na celém ostrově stejný, byť s mírnými odchylkami místními, jak již bylo řečeno výše.

Z 16. století můžeme dále také krátce zmínit názor francouzského spisovatele Françoise Rabelaise (1494-1553), který je proti absolutistické koncepci ideálního jazyka jakožto jednotného a závazného kódu. Rabelais prosazuje princip jazykové plurality, tedy nejde už o to přiblížit či sjednotit roztráštěné stylistické a formální prvky tím, že

⁵² Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 69.

⁵³ Tamtéž, s. 127.

⁵⁴ More, T., *Utopie*, 1978, s. 78.

⁵⁵ Tamtéž, s. 88.

⁵⁶ Tamtéž, s. 59.

zvolíme nový, nepřekrývající kód. Jde o to, najít průsečík jednotlivých modelů a tím jim umožnit vzájemně komunikovat.⁵⁷ Toto hledisko by se dalo považovat za pluralitní a tedy postmoderní.

2.3 Novověké pokusy o vytvoření nového jazyka

Během 16. a 17. století je stále prvotním zdrojem jazykového bádání bible, ovšem k ní se přidávají i zdroje další. Náboženský rámec se vlivem technického a vědeckého pokroku pozměňuje na přístup nábožensko-filozofický. Nejde již o rekonstrukci prvotního jazyka lidstva či o rozhodnutí, zda tímto prvotním jazykem mohla být hebrejščina, aramejščina, chaldejština, egyptština, řečtina či čínština. Pozornost se v tomto období přesouvá z hledání prvotního, edenského jazyka na vytvoření nového, ideálního jazyka. Tento nový jazyk by měl být Bohu co nejbližší ve své dokonalosti a základem mu může být i již existující jazyk. V této druhé fázi nejde již o návrat do původního ráje, ale o nalezení ráje nového. S novými zámořskými objevy také přichází nutnost dorozumět se s domorodci a pojmenovat nově nalezenou faunu i flóru.⁵⁸ Metaforičnost adamovského jazyka se přeměnila v synekdochu ideálního, univerzálního jazyka. Univerzální jazyk již není cosi, co by mělo být pouze pasivně objeveno, nýbrž by takový jazyk měl být ideou, která má být stvořena člověkem.⁵⁹

Jedna věc je dokázat, že vlastní národní jazyk je vznešený, protože se vyvinul z Adamova či Noemova prvotního jazyka, a něco jiného je tvrdit, že má být proto považován za jediný dokonalý jazyk.⁶⁰ Tyto nacionalistické hypotézy jsou typické právě pro následující období 17. a 18. století, kdy velké evropské státy získávají konečnou podobu a poté následuje problém převahy na kontinentě. Za horlivým ujišťováním o původnosti toho kterého konkrétního jazyka už nadále nestojí touha po dosažení náboženské svornosti, ale mnohem konkrétnější státní záměr, a to ať už si to autoři uvědomují či nikoliv. Postupně se ze snažení autorů původní idea hledání prajazyka

⁵⁷ Ouředník, P., *Svobodný prostor jazyka*, 2013, s. 206-7.

⁵⁸ Ouředník, P., *Hledání ztraceného jazyka*, 1997, s. 13.

⁵⁹ Bono, J. J., *The Word of God*, 1995, s. 191.

⁶⁰ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 91.

vytrácí, ovšem díky tomuto „etymologickému honu“ po prajazyku zůstává zájem o typologii základních jazykových kmenů.⁶¹

V této době rovněž dochází k rozmachu mysticismu. Nový pohled na jazyk tedy přináší mystérium přírody a zárodečnou podobu panteismu. Představiteli této tendence je tajný řád Bratrstva Růže a Kříže či Jakub Böhme. V Böhmově pojetí je řeč přírody synonymem senzuačního/smyslového jazyka, kterým dnes hovoří již pouze lesní zvěř a nebeské ptactvo, tedy je zapomenut.⁶² Veřejné projevy rosenkruciánů o nezbytnosti tajného jazyka za účelem nastolení univerzální reformy působí víceméně rozporuplně. Eco ve svém lingvistickém díle *Hledání dokonalého jazyka v evropské kultuře* říká, že šlo o pouhý žert. V této hře se směřovaly protikladné prvky napodobující populární diskuse tehdejší doby, tedy hledání Adamova jazyka, sen o smyslovém jazyce, nejasná glosolalická inspirace, kryptografie či kabalistické jazyky.⁶³ Rosenkruciáni tedy přistupovali k problematice hledání dokonalého či univerzálního jazyka ve své době spíše s ironií.

2.3.1 Kircher

Dalším příkladem myšlení 17. století může být dílo Athanasiuse Kirchera (1601-1680) *Polygraphia nova et universalis ex combinatoria arte detecta* z roku 1633. Princip polygrafie spočívá ve vymýšlení čísel, která by vyjadřovala slova. Polygrafie je dle Kirchera mezinárodním jazykem přístupný všem. Díky polygrafii si i ten, kdo nezná nic jiného než svůj mateřský jazyk, bude moci psát s kýmkoliv ovládajícím cizí řeč. Jde tedy především o projekt psaného jazyka neboli mezinárodní abecedy, u níž se nepředpokládá mluvená podoba.⁶⁴ Na první pohled dílo připomíná pětijazyčný slovník ve dvou verzích A a B. Dle názoru Kirchera by bylo vhodné vytvořit takový slovník pro následující jazyky: hebrejštiny, řečtiny, latiny, italštiny, francouzštiny, španělštiny, němčiny, češtiny, polštiny, litevštiny, maďarštiny, holandsštiny, angličtiny a irštiny, núbijštiny, etiopštiny, egyptštiny, konzštiny, angolštiny, chaldejštiny, arabštiny, arménštiny, perštiny, turečtiny, tatarštiny, čínštiny, mexičtiny, peruánštiny, brazilštiny a kanadštiny. Později své požadavky na jazyky poněkud uskrovnil; zredukuje mnoho

⁶¹ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 96.

⁶² Tamtéž, s. 165.

⁶³ Tamtéž, s. 173.

⁶⁴ Tamtéž, s. 176.

exotických jazyků. Opomíjí angličtinu, která se tehdy nepovažovala za důležitý dorozumívací jazyk.⁶⁵ Příklad Kircherovy tabulky:

Latina	Italština	Španělština	Francouzština	Němčina
Abalienare I.1	Astenere I.4	Abstenir I.4	Abstenir I.4	Abhalten I.4
Abdere I.2	Abbracciare II.10	Abbraçar II.10	Abayer XII.35	Abschneiden I.5

Tab. 1 - Kircherova tabulka⁶⁶

Kircher tento svůj vynález plně podporuje: pomocí jediného šifrovacího slovníku se můžeme vyjadřovat ve všech jazycích, i když známe pouze svůj mateřský jazyk. Pomocí dešifrovacího slovníku zase můžeme ve vlastním jazyce porozumět textu, který byl napsán v jazyce cizím. Nevýhodou je, že tento poněkud složitější systém pracuje s latinskou gramatikou; A. Kircher tedy víceméně spoléhá na dobrou interpretativní vůli příjemce zprávy.⁶⁷ Podobnou myšlenku o zastoupení slov čísly můžeme vidět i u filozofa Leibnize (viz kapitola Leibniz dále). Leibniz se však na rozdíl od Kirchera snažil najít tzv. „charakteristiková“ čísla vyjadřující podstatu věcí a šlo mu spíše o jazyk vědy.

Při vytváření jakýchkoliv tabulek dělení univerza, o které se pokoušel např. A. Kircher, však musíme počítat s nevyhnutelnou nekongruencí. Tato nelogičnost, či spíše arbitrárnost, dělení postihuje i ty nejprozíravější projekty apriorních filozofických jazyků. Argentinský spisovatel Jorge Luis Borges (1899-1986) dochází k závěru, že neexistuje žádná klasifikace univerza, která by nebyla arbitrární a nezakládala by se na dohadech.⁶⁸ Příkladem takového dělení může být jím zaznamenaná čínská klasifikace zvířat, kterou Michel Foucault zmiňuje v úvodu své knihy *Slova a věci*: a) patřící císaři, b) vycpaná, c) ochočená, d) selátka, e) sirény, f) bájná zvířata, g) toulaví psi, h) zvířata zahrnutá do této klasifikace, i) co jsou jako šílená, j) nespočítatelná, k) namalovaná tenkým štětcem z velbloudí srsti, l) a tak dále, m) která rozbila džbán, n) která z dálky

⁶⁵ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 176.

⁶⁶ Tamtéž, s. 177.

⁶⁷ Tamtéž, s. 179.

⁶⁸ Tamtéž, s. 185.

připomínají mouchu.⁶⁹ Tato konkrétní taxonomie nás zaráží svou exotičností či spíše nereálností proto, že naše myšlení je ohraničené; tedy nemožnost myslet/rozdělovat univerzum takovýmto způsobem je za hranicí našeho západoevropského myšlení.

2.3.2 Apriorní filozofické jazyky (obecně)

S apriorními filozofickými jazyky přichází změna paradigmatu; doposud bylo hledání dokonalého jazyka inspirováno hlubokými náboženskými důvody, odtud' půjde spíše o filozofický jazyk, který má sloužit k vymýcení všech idolů. Idolů, které zatemňovaly vědomí lidstva a chtěly ho udržovat co nejdál od vědeckého pokroku. Hlavní představitelé budou většinou pocházet z britských ostrovů.⁷⁰ Univerzální filozofický jazyk 17. století je takový, jehož slova přesně odráží a uchopují podstatu, esenci jednotlivých věcí.⁷¹ Adamovský jazyk údajně rovněž věrně odrážel esenci, tedy podstatu věcí. To, co bylo u posvátných jazyků považováno za hlavní přednost, tedy jejich zamlženost a symboličnost, je nyní chápáno jako nedostatek. Filozofie by měla být očištěna od sofismat a slovíčkaření.

2.3.3 Bacon

Obnovitel vědecké metody Francis Bacon (1561-1626) se sice o dokonalý jazyk zajímal pouze okrajově, ale jeho postřehy pro něj měly značný filozofický význam. Bacon usiloval o všeobecnou nápravu věd, jejíž součástí bylo i zničení idolů, tedy falešných idejí. Jednou z těchto falešných idejí je idol tržiště, *idola fori*, tedy způsob, kterým používáme jazyk. Dle Bacona je třeba provést jazykovou terapii předtím, než budou lidé moci mluvit přesně vědecky.⁷² Tedy je zde opět patrný odkaz na adamovský jazyk, vyjadřující pravou podstatu věcí. Naukou o idejích se Bacon zabývá ve svém díle *Nové organon* (*Novum organum*, 1620). O stávajícím jazyce říká, že: „Slova prostě rozum znásilňují a všechno uvádějí ve zmatek a lidi svádějí k nespočetným a zbytečným sporům a myšlenkám.“⁷³

⁶⁹ Foucault, M., *Slová a věci: Archeológia humanitných vied*, 2000, úvod, s. 7.

⁷⁰ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 186.

⁷¹ Bono, J. J., *The Word of God*, 1995, s. 269.

⁷² Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 187-8.

⁷³ Bacon, F., *Nové organon*, 1990, s. 88.

Výše zmíněný idol tržiště je dle autora pro nápravu věd neškodlivější. Tyto idoly se vloudily do rozumu ze spojení slov a jmen s věcmi. Lidé si totiž myslí, že znají obsah všech slov, ovšem vždy tomu tak není. A právě tyto mýlky učinily z filozofie a vědy neúčinné disciplíny. Dle Bacona by bylo rozumnější uvést nejprve definice slov; úskalí tohoto řešení však tkví v tom, že definujeme zase pomocí slov. Proto přichází se svou novou metodou (odtud název *Novum organum*, tedy nová metoda).⁷⁴ V *Novém organonu* dále můžeme nalézt požadavek na encyklopedizaci světa podobnou jako u G. Dalgarna; Bacon také chtěl vytvořit tabulky, a to konkrétně tabulky přítomnosti jevu, nepřítomnosti a stupňů. Tedy Bacon nechce znovu objevit adamovský jazyk, ale vytvořit takový dokonalý jazyk, který by odrážel skutečnou povahu věcí.⁷⁵ Nejde již tedy o návrat zpátky či hledání adamovského jazyka, ale spíše o lepší použití jazyka nového. Pokračovatelem Francise Bacona byl, především co se vize změny přístupu k vědě týče, i Jan Amos Komenský (1592-1670).⁷⁶

2.3.4 Komenský

Problému jazykové reformy vedoucí k odstranění rétorických ozdob, jež jsou zdrojem nejednoznačností, se dále mimo Británii věnuje tedy i J. A. Komenský. Komenský ve své *Via lucis (Cesta světla, 1668)* navrhuje dokonalý jazyk nazvaný „panglossia“. Pro každou věc by měl být použit jen jeden výraz, jediné jméno s jasně stanoveným významem slov a tím by se tedy výrazům vrátil jejich původní smysl (=izomorfismus). Tento dokonalý jazyk má překonat strukturní nedostatky latiny.⁷⁷ O vytvoření univerzálního jazyka usiloval ve stejné době i F. Bacon, J. Wilkins či G. W. Leibniz, ovšem Komenský tuto svou snahu pojímá jako součást nápravného projektu celé lidské společnosti. Pro Komenského nejde pouze o samotné vytvoření univerzálního jazyka, jde o výchovu širšího celku lidstva. Lidé by si měli být všichni rovni bez rozdílů; jde mu o harmonii a porozumění všech národů světa, a právě proto přichází se svým univerzálním jazykem.⁷⁸

⁷⁴ Bacon, F., *Nové organon*, 1990, s. 95-6.

⁷⁵ Bono, J. J., *The Word of God*, 1995, s. 21.

⁷⁶ Holava, I., *Národní vědomostní zdroj ČR: Zrealizujeme vizi Jana Amose Komenského?*, 2012, s. 60.

⁷⁷ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 191.

⁷⁸ Grulich, T., *Pojetí dokonalého jazyka I*, 2009, s. 3.

Dalšími prostředky pro výchovu lidstva dle Komenského *Cesty světla* jsou univerzální knihy, univerzální školy, univerzální sbor učených mužů (zakládajících univerzální školy) a již zmíněný univerzální jazyk. Všechno je nové a musí být nově od základů vybudováno.⁷⁹ Univerzálním jazykem se Komenský blíže zabývá v 19. kapitole *Via lucis*; zde znovu zdůrazňuje, že by měl být vytvořen jazyk zcela nový, tedy neměla by se tímto univerzálním jazykem stávat latina ani žádný jiný z jazyků již existujících. Píše, že: „...vrcholem božích divů v oboru jazyka bude se moci právem nazvat to, bude-li možno po takovém rozptýlení a zmatení přivést jazyky zase zpět a uvést je v jednotu a soulad (nalezením harmonického vztahu zvuků k samotným věcem).“⁸⁰ Společným jazykem se tedy obnoví i ztracená jednota národů.

Doplňující informace o této tématice, tedy Komenského projektu, přináší monografie Iva Holavy *Národní vědomostní zdroj ČR: Zrealizujeme vizi Jana Amose Komenského?*. Je zde rozvíjena myšlenka navržená již Komenským např. v *Cestě světla* (ovšem implicitně obsažená v myšlenkách filozofů již dříve) a to touha po centrálním vědomostním zdroji. V tomto celoplanetárním zdroji by byla obsažena veškerá moudrost lidstva, každý by k ní měl přístup; k tomu by ovšem bylo třeba informace předávat jazykem, kterému všichni rozumí, tedy nějakým univerzálním jazykem. Pokud bychom měli univerzální jazyk a jakousi databázi všelidského myšlení a vědění, ke kterému by měl každý neomezený přístup, následovala by převýchova lidstva k lepšímu, jak doufá Komenský. Ani v současnosti však žádnou takovouto databázi nemáme k dispozici. V budoucnosti by tuto úlohu mohly hrát snad jen globálně propojené digitální knihovny (např. projekt Europeana Evropské unie či projekt UNESCO World Digital Library).⁸¹ Jinak je však Holava pesimistický co se realizace tohoto projektu (zahrnujícího tedy i univerzální jazyk) týče.

2.3.5 Leibniz

Filozof Gottfried Wilhelm Leibniz (1646-1716) zastává názor, že Adamův jazyk je historicky nenávratně ztracen, a ať se snažíme sebevíc jej znovu objevit, nepovede se nám to již. I kdyby skutečně kdysi existoval, buď zcela zanikl, anebo přežívá jen

⁷⁹ Komenský, J. A., *Cesta světla*, 2009, 111-14.

⁸⁰ Tamtéž, 133-40.

⁸¹ Holava, I., *Národní vědomostní zdroj ČR*, 2012, s. 64.

v nepatrných zbytcích. Mýtus jazyka schopného vyjadřovat povahu věcí se v této kulturní atmosféře přehodnocuje ve světle zásady arbitrárnosti znaku, od níž ostatně filozofické myšlení věrné aristotelskému diktátu nikdy neustoupilo.⁸² V roce 1678 sestavil Leibniz svou *Lingua Generalis*, v níž navrhoval, aby souhrn veškerého vědění byl rozložen na jednoduché myšlenky, a těmto prvotním idejím bylo přiřazeno číslo. Poté mělo být číslo vyjádřeno souhláskami a desetinné jednotky samohláskami následujícím způsobem:

1	2	3	4	5	6	7	8	9
b	c	d	f	g	h	l	m	n
Jednotky	Desítky	Stovky	Tisíce	Desítky tisíc				
a	e	i	o	u				

Tab. 2 – Leibnizova „charakteristiková“ čísla⁸³

Například číslo 81 374 se tedy vyjádří jako Mubodilefa. Leibniz se též věnoval i jiné podobě mluveného jazyka, která se víceméně podobala latině sine flexione. Ta byla vytvořena na začátku století 17. Giuseppem Peanem a předpokládala drastické zpravidelnění gramatiky (např. jediná deklinace a konjugace, zrušení rodů a čísla, ...).⁸⁴ Leibniz tedy míní, že každému předmětu lze přiřadit jeho určité charakteristické číslo. Snažení se o nalezení adamovského jazyka je dle něj zbytečné, pozornost by se měla věnovat rozkladu pojmů na poslední elementy významu a stanovení charakteristických

⁸² Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 83.

⁸³ Tamtéž, s. 239.

⁸⁴ Tamtéž, s. 239.

čísel pro pojmy; tímto by se dle něj zvýšila výkonnost ducha. Po zavedení takového jazyka bude také zajištěno pravé náboženství, které je ve shodě s rozumem.⁸⁵

Leibniz se dále chtěl pokoušet o vytvoření řady pravidel pro výslovnost znaků a lexikon reálných znaků, na jejichž základě by se provedl výpočet, který by mluvčího automaticky dovedl k formulaci pravdivých vět. Dle Eca nebylo Leibnizovým hlavním cílem vytvoření univerzálního jazyka à la Wilkins či Dalgarno. Leibniz dokonce reflektoval, že každý jedinec má svůj vlastní pohled na svět, nelze proto pohlížet na jakési strnulé univerzum prizmatem rodů vytvořených jednou provždy. Spíše se snažil o vytvoření jazyka vědeckého, který by byl nástrojem k odhalování pravdy.⁸⁶ I Leibniz se tedy snaží o jakousi encyklopedizaci vědění. Jeho dalším motivem pro vytvoření jazyka bylo taktéž dosažení míru mezi katolíky a protestanty, tedy důvody etické.⁸⁷

2.3.6 Locke

V osvícenské epoše tomu bylo dle U. Eca tak, že šlo obecně spíše o terapii existujících jazyků než o hledání jazyka dokonalého. Terapie existujících jazyků by měla probíhat po vzoru filozofa Johna Locka (1632-1704), který v *Essay of Human Understanding* z roku 1690 (*Esej o lidském rozumu, Esej o lidském chápání*) poukázal na nedostatky přirozených jazyků. Ke zneužívání slov na příklad dochází tehdy, když se výrazy nevztahují k jasným a zřetelným ideám, když jejich uplatnění není stálé či když se předstírá nejasnost. Locke nechce vytvořit nové lexikální a syntaktické struktury, chce provádět neustálou kontrolu přirozeného jazyka. Tedy neusiluje o reformu systému jazyka, ale o bdělou kontrolu komunikačního procesu. A tímto směrem se ubírá encyklopedické osvícenství i další bádání osvícenstvím inspirované.⁸⁸

Locke přímo říká, že lékem na neduhy a zneužívání slov je nepoužívat žádných slov bez odpovídající ideje; to znamená nepoužívat žádná slova bez významu, žádné jméno bez ideje, kterou tím jménem představuje. V praxi se totiž dle Locka můžeme setkat s tím, že lidé používají slova, jako např. instinkt, ke kterým však nemají v mysli

⁸⁵ Leibniz, G. W., *Monadologie a jiné práce*, 1982, s. 46-53.

⁸⁶ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 240-1.

⁸⁷ Grulich, T., *Pojetí dokonalého jazyka I*, 2009, s. 4.

⁸⁸ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 256.

připojenu žádnou ideu, na kterou by to slovo vztahovali. Lidé vyslovují taková slova jako pouhý zvuk, který se v podobné situaci obvykle vyslovuje; pouze se je tedy naučili nazpaměť bez opravdového porozumění. A dále uvádí na příklad také to, že slova musí být ve svém významu stálá.⁸⁹ To znamená, že člověk by měl slova používat ve stále stejném smyslu; ovšem pokud by tomu tak skutečně bylo, zmizelo by tím mnoho polemik a některá filozofická díla by znatelně zmenšila svůj obsah. Na dalším místě autor nastiňuje myšlenku o slovnících; bylo by dle něj vhodnější, pokud by ve slovníku místo definice (tedy jen dalších, byť popisujících, slov) byl malý obrázek věci samotné; člověk by rychleji zjistil, o kterém objektu konkrétně je řeč. Jako příklad uvádí slovo *toga*, *tunica* či *pallium*, která překládáme slovy jako roucho, svrchník či plášť. Těmito slovy se však dle Locka ani o krůček nepřibližujeme k pravdivým ideám o konkrétním střihu těchto oděvů mezi Římany, „...stejně jako neznáme tváře krejčích, kteří je zhotovovali.“⁹⁰ Malý obrázek by tedy dle něj v tomto případě byl názornějším popisem předmětu, než pouhá slova předmět popisující.

Giambista Vico (1668-1744) dále na příklad považuje za samozřejmé, že první jazyk byl hieroglyfický a vyjadřoval se živými obrazy či metaforami. Vico mezi tyto hieroglyfické projevy řadí i určité druhy pantomimy a scénické hádanky. Podle Vica tento hieroglyfický jazyk nenesl pečeť dokonalosti, nýbrž starobylosti a prvotnosti, protože to byl jazyk věku bohů. Mluvit pomocí hieroglyfů bylo přirozenou součástí života všech prvotních národů; v této potřebě nebylo nic tajného ani dvojsmyslného.⁹¹ Úvahu nad obrazy jakožto prostředky komunikace můžeme dále rozšířit; když se lidé snažili vytvořit univerzální kód z obrazů, použili buď: ideogramy, tedy na příklad dopravní značka určující hlavní silnici; nebo piktogramy, symboly, které na letištích označují přílety, odlety, restauraci či toalety. Obrazový kód může mít podobu prostého substitučního kódu, jako na příklad vlajková signalizace, kde kombinace vlajek odkazuje k určitému písmenu abecedy; či parazitovat na obsazích přirozených jazyků, jako třeba žlutý prapor označující epidemii na palubě.⁹²

⁸⁹ Locke, J., *Esej o lidském chápání*, 2012, s. 535.

⁹⁰ Tamtéž, s. 547.

⁹¹ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 150.

⁹² Tamtéž, s. 153.

2.3.7 Descartes

V období novověku získaly filozofické představy o jazyce specifickou podobu; novověk byl totiž zaujatý v první řadě poznáním, gnozeologií (epistemologií). Některé z klíčových bodů pro novověk můžeme nalézt právě už u Reného Descarta (1596-1650), který se však - na rozdíl od např. J. Locka - zabýval problémem jazyka pouze okrajově, nikdy systematicky. Descartes klade důraz na to, že od zvířat nás odlišuje právě schopnost řeči.⁹³ Dále se zamýšlí nad strojem podobným člověku. Byť by takový stroj byl člověku sebevíce podobný, odlišovala by jej od člověka neschopnost používat slova či znaky tak, jako to činí lidé, když své myšlenky vykládají jiným lidem.⁹⁴ Descartes spatřuje paradoxně v jazyce spíše překážku správného poznání, což znamená, že jazyk a myšlení jdou dle něj proti sobě. Jazyku přisuzuje tedy ve svém projektu maximálně omezenou úlohu. Nedůvěra vůči přirozenému jazyku je nicméně u racionalistů dosti typická, jazyk nás může klamat. Běžný jazyk vyjadřující každodenní praktické potřeby je dle Descarta pro účely filozofie nepoužitelný a spíše dokonce škodlivý. Ideálně by filozof měl opírat všechna slova o ideje, které sám jasně a zřetelně myslí, tedy používat jazyk co nejvíce transparentně-tzn. opírat všechna slova, která vysloví, vědomě, záměrně a s maximální přesností o ideje, které sám jasně a zřetelně myslí.⁹⁵

Glombíček na příklad ve své stati věnované Descartovi rozebírá reformátorskou tradici, která nejdříve zkoumala myšlení bez jazyka, tím se snažila „vylepšit“ jazyk. Tato tradice se táhne od Francise Bacona, přes Thomase Campanellu a hlavně k Johnu Lockovi, ale též k R. Descartovi a jeho příteli M. Mersennovi, na něž měl navázat především Gottfried W. Leibniz. Leibniz posléze svou koncepcí nezanedbatelně ovlivnil i zakladatele analytické filozofie Bertranda Russela či Gottloba Frega.⁹⁶ Descartes ve svém projektu univerzálního jazyka má pouze jednoduchou gramatiku; v podstatě by se dalo říci, že se v tomto pouze nechává unášet hlavním proudem. Dle něj je jednodušší pokoušet se prosadit jako univerzální nějaký již existující jazyk, např. latinu (která měla za jeho dob stejné postavení jako dnes angličtina). Je těžké vymyslet zcela nový jazyk tak, aby hlásky nebyly nelibozvučné. Znalost jazyka se projevuje tím, že známe význam slov a gramatiku; Descartův projekt se zaměřil právě na zjednodušení gramatiky. Dále

⁹³ Beran, O., *Soukromé jazyky*, 2012, s. 23.

⁹⁴ Descartes, R., *Rozprava o metodě*, 1992, s. 41.

⁹⁵ Beran, O., *Soukromé jazyky*, 2012, s. 25.

⁹⁶ Glombíček, P., *Descartes o univerzálním jazyce*, 2004, s. 352.

také upozorňuje na pojetí významu; filozofická reforma jazyka by dle něj měla probíhat skrze poznání struktury myšlení. Vztahy v jazyce by měly být stejné jako vztahy mezi čísly, pak by byl nový jazyk snadný. K tomu ovšem musíme odhalit struktury lidského myšlení. Měli bychom najít „jasné a jednoduché“ myšlenky, tak získáme „dobrou vědu“.⁹⁷ Tato myšlenka se později dle mého názoru stala inspirací pro Leibnizův zájem o rozklad univerza na jednoduché myšlenky a přiřazení „charakteristikových“ čísel těmto myšlenkám.

Pokud by takový univerzální jazyk opravdu vznikl, předpokládal by velké změny v řádu věcí, díky nimž by se svět změnil v pozemský ráj, a to je dle Descarta návrh vhodný leda tak do románů, tedy nereálný návrh. Museli bychom najít jakousi tabulku mentálních prvků (podobnou tabulce chemických prvků), která by k „dobré vědě“ vedla, tedy k dobrým soudům o pravdě věcí. Těmto prvkům by pak stačilo přiřadit jména a univerzální jazyk by byl na světě. Tabulku mentálních prvků by musel akceptovat celý svět, a to je dle Descarta kámen úrazu v realizaci projektu. Rozšíření univerzálního jazyka dle Descarta vyžaduje, aby se všichni lidé stali filozofy, muselo by dojít k přijetí „pravé filozofie“. Je třeba rozvinout soudnost analýzou vlastního myšlení. Žádný ideální jazyk dle Descarta nemůže splnit naděje, které do něj jeho zastánci vkládali, proto se on tvorbou ideálního jazyka rozsáhleji nezabývá.⁹⁸

Výčet jednotlivých kroků postupu k univerzálnímu jazyku dle Descarta by byl následující: 1) Výklad, resp. výčet všech jednoduchých prvků myšlení, jež jsou v představitosti. Ty zde Descartes nazývá „ideje“ (ve smyslu tělesných idejí jako výsledků kauzálních vztahů s prostředím, nikoli ve smyslu forem myšlenek). 2) Nalezení procedury pro rozlišování jasných a jednoduchých myšlenek, jichž je schopen lidský duch. To by mělo za následek „dobrou vědu“, tj. umění dobře soudit. 3) Výčet těchto myšlenek, resp. jejich uspořádání do jednoznačné struktury v tabulce mentálních (logických) prvků. 4) Přiřadit těmto prvkům jména, jejichž gramatika by se řídila syntaktickými možnostmi označených prvků. Výsledkem by byl jazyk, který by adekvátně vyjadřoval všechny procedury dobrého souzení.⁹⁹ Takový jazyk, jenž by

⁹⁷ Glombíček, P., *Descartes o univerzálním jazyce*, 2004, s. 353.

⁹⁸ Tamtéž, s. 356-7.

⁹⁹ Tamtéž, s. 359.

obsahoval pouze slova označující ideje jednoznačné a jednoduché, by v podstatě nepřipouštěl možnost chyby.¹⁰⁰ Jak již ale bylo řečeno, sám Descartes realizaci takového jazyka považuje za nemožnou.

2.3.8 Další vývoj v 17. století

Myšlenkou ovlivňující další vývoj bádání po dokonalém/univerzálním jazyce je také hypotetická možnost existence jiných, mimozemských a obydlených světů; příkladem může být Komenského dílo *Via lucis (Cesta světla)*. Snaha nalézt jazyk, kterým bychom se domluvili nejen na zemi, ale i s mimozemšťany, je cílem mezinárodních projektů jako např. *Lincos*, *OZMA*, *CETI*. Z filozofie těží i science fiction, příkladem je Čapkův robot, který je přímým potomkem mluvícího automatu, o kterém uvažoval už René Descartes; telepatie je neverbální forma komunikace, o níž psal už sv. Augustin.¹⁰¹ Vědecký projekt *Lincos* vypracoval holandský matematik Hans A. Freudenthal (1960) pro případnou komunikaci s obyvateli jiných galaxií. V první fázi by zpráva obsahovala pravidelné sekvence zvuků zastupujících čísla; poté by se přidaly výrazy pro aritmetické činitele. *Lincos* však předpokládá, že mimozemšťané mají k dispozici techniku, díky níž mohou přijímat a dekodovat radiové signály, což nemusí být pravda.¹⁰²

V polovině 17. století můžeme nalézt snahu uvést v soulad biblickou pravdu s novodobými vědeckými poznatky, příkladem může být G. Galilei a dvojí podoba pravdy: jazyk přírody a slovo Svatého písma-v obojím jde o dílo boží. 17. století také můžeme označit za zlatý věk hledání ideálního jazyka. Takový univerzální filozofický jazyk by měl dokonale klasifikovat veškeré vědění a má gramatiku ustanovující vztah mezi jednotlivými prvky. Univerzální jazyk by neměl připouštět protismysl (př. „slon není zvíře“). Filozofy usilující o vytvoření takového univerzálního jazyka jsou: Marin Mersenne (autor projektu univerzálního hudebního jazyka), skotský učitel George Dalgarno (*Ars signorium* z roku 1661, autor univerzálního písma a návrhu filozofického jazyka) či John Wilkins (autor patrně nejpropracovanějšího návrhu univerzálního jazyka v 17. století). J. A. Komenský např. pojímá jazyk jako odraz logické soustavy věcí, zvuk pro označení věci vyplývá z její povahy. Univerzálním jazykem se zabývá v díle

¹⁰⁰ Bono, J. J., *The Word of God*, 1995, s. 270.

¹⁰¹ Ouředník, P., *Hledání ztraceného jazyka*, 1997, s. 17.

¹⁰² Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 272-4.

Panglottia a *Příznání*. U Komenského i jiných badatelů hraje významnou roli onomatopoeie. Komenský si však položil otázku, zda znovunalezení ideálního jazyka nebude mít za následek další zmatení jazyků? V tomto období splývá tedy jazykověda s encyklopedismem, potřebou vše klasifikovat a přesně popsat.¹⁰³ S onomatopoií se můžeme setkat už u stoiků (filozofický směr založený ve 3. stol. př. n. l. pravděpodobně Zénonem z Kitia, trval až do roku 529 n. l.), dle kterých prvotní zvuky napodobují věci. Bohužel však nemáme k dispozici žádný seznam těchto „prvotních zvuků“ sestavený dle stoiků.¹⁰⁴

2.3.9 Dalgarno

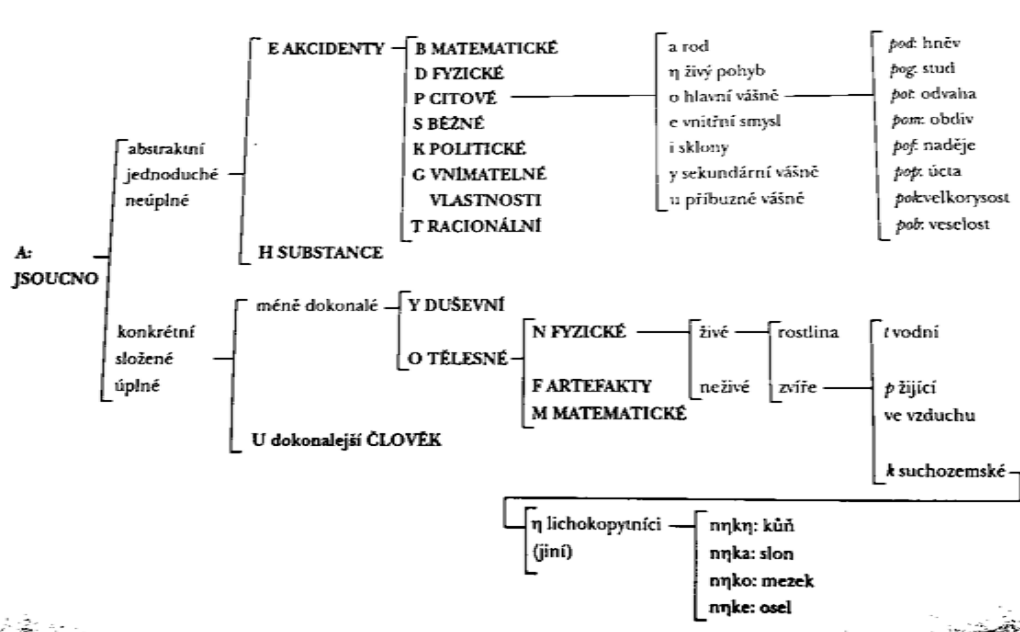
Příkladem takovéto klasifikace univerza je projekt výše zmíněného George Dalgarna (1626-1687). Ve snaze omezit počet primitivních pojmů se Dalgarno rozhodl pro koncepci tabulek, kde jsou uvedeny základní rody, jejichž počet omezuje na 17; dále bezprostředně nadřazené rody a druhy.¹⁰⁵ Zajímavé je, že ačkoliv Dalgarno taxonomii např. rostlin tvořil za účelem filozofického jazyka, hierarchická struktura dělení univerza je podobná tomu dělení, s kterým přišli botanikové.¹⁰⁶ Ukázka částečné rekonstrukce tabulek (17 základních rodů je zde vyznačeno tučně):

¹⁰³ Ouředník, P., *Hledání ztraceného jazyka*, 1997, s. 22.

¹⁰⁴ Long, A. A., *Hellénistická filozofie*, 2003, s. 169.

¹⁰⁵ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 205.

¹⁰⁶ Slaughter, M. M., *Universal Languages and scientific taxonomy in the seventeenth century*, 1982, s. 147.

Obr. 2 - Tabulka dělení u Dalgarna ¹⁰⁷

Slovní zásoba Dalgarnova jazyka a kompozice výrazů je mimořádně složitá; královské sídlo se na příklad vyjádří jako fankan, abstinent je sofprafemp. Gramatika a syntax jsou naopak velmi jednoduché; z klasických gramatických kategorií zachovává pouze podstatné jméno.¹⁰⁸ Dalgarnovo *Ars signorum* je bráno jako první plnohodnotný filozofický jazyk, a to z roku 1661; Wilkinsonovy *Essay* přišly až o 7 let později. Oba filozofové však spolu úzce spolupracovali a jejich návrhy filozofického jazyka toho mají mnoho společného.¹⁰⁹

2.3.10 Wilkins

John Wilkins (1614-1672) oproti tomu ve skutečnosti svůj jazyk štěpí na dva; psaný jazyk složený z ideogramů, které matně připomínají čínské znaky, ale nelze je vyslovit a jazyk určený k mluvení. Wilkins stanovuje seznam 2030 primitivních pojmů neboli druhových jmen. Takto omezený počet primitivních pojmů ovšem nestačí, proto k němu na konci svého *Eseje* připojuje slovník anglického jazyka s přibližně 15 000 výrazy.¹¹⁰ Stejně jako Dalgarno i Wilkins se snaží o rozdělení univerza; v *Essay towards a Real Character, and a Philosophical Language* (1668) vymezuje 40 rodů

¹⁰⁷ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 206.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 209.

¹⁰⁹ Slaughter, M. M., *Universal Languages*, 1982, s. 141.

¹¹⁰ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 216.

(např. Svět, Bůh, ...). Jednotlivé rody byly označovány různými písmeny, Wilkins používal souhlásky B, D, G, P, T, C, Z, S a N v tomto pořadí. Za ně pak přidával další písmena; samohlásky či dvojhásky, např. a, e, i, o, y, yi pro další rozlišení. *Di* tedy na příklad znamenalo kámen. Pro bližší určení, o jaký druh kamene se jedná konkrétně, se za *Di* přidala např. další souhláska: vzniklo např. *Dib*.¹¹¹ Wilkinsův jazyk však ztroskotat při realizaci programu, který si vytyčil to, že tím, že se naučíme znaky a jména věcí, se zároveň poučíme i o jejich povaze.¹¹² Tedy ani Wilkinsův pokus o dokonalý jazyk nebyl pokusem úspěšným.

Krátce zmínit také můžeme Francise Lodwicka (1619-1694) a jeho pokus o jazyk založený na univerzálních znacích. Jeho projekt alespoň teoreticky předpokládá tři očíslované seznamy, které mají odkazovat od anglických slov ke znakům a od znaků opět ke slovům. Lodwick se snaží omezit počet termínů v seznamu tím, že odvozuje více výrazů od téhož kořene, což činí jeho projekt unikátním. Jistý nedostatek skýtá pouze to, že Lodwick vychází z univerzální platnosti angličtiny.¹¹³

2.3.11 Cyrano de Bergerac

V 17. století můžeme dále nalézt stopy inspirace ptačí řečí jako hudebním, univerzálním jazykem, a to např. u Francise Godwina a jeho *Člověka na Měsíci* či Cyrana z Bergeracu v cyklu *Jiný svět*. Koncepce ideálního jazyka byla v této době rovněž ovlivněna čínštinou. Čínština byla totiž vnímána jako jazyk hudební, přičemž hudba je univerzální stejně tak jako matematika. Godwinovi Měsíčané za každým písmenem anglické abecedy mají odpovídající notu; tento notový záznam převzal později i John Wilkins. Hudební jazyky byly dále rozvíjeny v 19. století, příkladem může být projekt Francois Sudrého a jeho „solresol“, tedy mezinárodní hudební jazyk. Cyrano z Bergeracu má ve svém díle 3 jazyky rozdělené do vrstev; hudební, gestuální-znakový a sluneční-prapůvodní jazyk, kterému rozuměla zvířata.¹¹⁴

Měsíční říši navštívil ve svém utopickém cestopise Pařížan Hector Savinien Cyrano de Bergerac (1619-1655)¹¹⁵, který posléze navštíví i Sluneční říši. V tomto díle se objevuje tematika dokonalého jazyka; v krátkosti můžeme říci, že na Měsíci existují

¹¹¹ Emery, C., *John Wilkins' Universal Language*, 1948, s. 181.

¹¹² Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 226.

¹¹³ Tamtéž, s. 231-4.

¹¹⁴ Ouředník, P., *Hledání ztraceného jazyka*, 1997, s. 14.

¹¹⁵ Bergerac, C. De, *Cesta na Měsíc, Cesta do Sluneční říše*, 1959, s. 4.

jazyky dva: nižší vrstvy komunikují neelegantně natřásáním údů, vyšší vrstvy spolu rozmlouvají jazykem hudebním. Když se spolu vyšší vrstva pře, vzniká z toho libozvučný koncert. Slunečňané hovoří původním edenským jazykem (tedy pojmenování věci označuje její podstatu, esenci). Hudební jazyk je poté vyjádřením jazyka přírody, což bude ukázáno dále.¹¹⁶

Analýzou utopie *Cesta na Měsíc*, zjistíme, že jako inspirace Cyranovi pro toto dílo posloužil *Muž na měsíci* od Francise Godwina. Pro *Cestu do Sluneční říše* byl knižní předlohou Campanellův *Sluneční stát*; Tommaso Campanella (1568-1639) dokonce společně s Descartesem v této druhé utopii vystupuje jako jedna z postav děje.¹¹⁷ *Cesta do Sluneční říše* je volným pokračováním *Cesty na Měsíc* a není dokončena. Děj první utopie nás přivádí s mladým pánem na Měsíc, kde se střetává s domorodcem mluvícím stejnou řečí-řečtinou. Ostatní obyvatelé Měsíce chodí po čtyřech a pozemšťanovi nerozumí. Na Měsíci existují tedy jazyky dva: jedním mluví páni a druhým prostý lid. Řeč panská je neartikulovaná, podobná naší hudbě. Když jsou unaveni mluvením, chopí se loutny, kterýžto nástroj jim poslouží k dorozumění stejně dobře, jako jazyk. Lidová řeč probíhá tedy natřásáním údů; pohyb rtů může znamenat celý proslav.¹¹⁸ Lidská řeč lidu měsíčnímu přijde jako chrochtání.¹¹⁹ Tomuto měsíčnímu jazyku jsou uzpůsobeny i knihy, které se vlastně nečtou klasickým způsobem, ale poslouchají se. Mají podobu jakési skříňky s hodinovým strojkem vevnitř, tedy jsou celkem malé a dají se bez problémů přenášet.¹²⁰ Zvláštní je rovněž způsob odpovědi, když se ptáme na čas. Měsíčníané nemají klasické hodiny, „... neboť dovedou ze zubů utvořit tak přesný ciferník, že jen stačí, aby pootevřeli rty, chtějí-li někomu ukázat, kolik je hodin, a stín nosu, dopadající na zuby, ukazuje jako na ciferníku hodinu, kterou dotýčný potřebuje zjistit.“¹²¹ V první utopii jsou přítomné odkazy na utopii druhou, tedy *Cestu do Sluneční říše*.

Děj druhé utopie začíná přesně tam, kde první končí, je tedy její volné pokračování. Hlavního hrdinu cesta tentokrát přivádí na jednu malou planetku v blízkosti Slunce, kde po tři hodiny rozmlouval se zcela nahým mužikem. Jeho řeč

¹¹⁶ Ouředník, P., *Svobodný prostor jazyka*, 2013, s. 88.

¹¹⁷ Bergerac, C. De, *Cesta na Měsíc, Cesta do Sluneční říše*, 1959, s. 19.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 68.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 77.

¹²⁰ Tamtéž, s. 129.

¹²¹ Tamtéž, s. 133.

neměla nic společného s naší řečí, a přesto mužíkovi hrdina porozuměl dříve a snadněji nežli řeči, kterou ho naučila vlastní chuva. Když se divil tomu, jak je možné, že cizincovi bez problémů rozumí, dostalo se mu následující odpovědi: „...ve vědění je Pravda, a že čím dále jsme od ní, tím více se také vzdalujeme snadnému porozumění; že tudíž čím více se některá řeč uchyluje od této Pravdy, tím níže se také ocitá pod možností pochopení a tím nesnadnější jest porozumět jí.“¹²² Stejně tak je to podle mužíka i s hudbou. Tento cizinec tedy ovládá dokonalý jazyk, pro který je potřeba nalézt vědění, potažmo Pravdu ve vědění obsaženou. Tento dokonalý jazyk je srozumitelný všemu živému, celé přírodě, a hlavní postava příběhu se domnívá, že jej použil taktéž Adam k pojmenování zvířat, jelikož Adamova pojmenování vyjadřovala pravou podstatu věcí. To znamená, že pokud někdo tuto řeč ovládá, uměl by se dorozumět se všemi zvířaty, a i zvířata by se dorozuměla s ním. Dokonalému jazyku automaticky porozumíme díky duši, která lační po Pravdě, která je obsažena v každém slově tohoto dokonalého jazyka.¹²³ Tato duše lačnicí po Pravdě je dle mého názoru inspirována Platónovou nesmrtelnou duší dychtící po ideje idejí, tedy po dobru. Ve Sluneční říši samotné se mluví stejným dokonalým jazykem.¹²⁴ Ve druhé utopii taktéž nalezneme odkaz na řeč ptáků; cestovatel se setká s nádherným ptákem, který „zpěvavě mluví“, a cestovatel mu dokonale rozumí, jakoby mluvil jeho jazykem. S nebeskými ptáky a polní zvěří se taktéž původně domlouval Adam, po zmatení jazyků byl však tento ptačí jazyk zapomenut a znovu zjeven byl až Šalamounovi, který ho předal královně ze Sáby a Apolloniovi z Tyany.¹²⁵

2.3.12 Swift

Dalším autorem, kterého můžeme zařadit do první poloviny století 18, je anglický spisovatel Jonathan Swift (1667-1745). Swiftovo dílo *Gulliverovy cesty* je fantastický cestopis z roku 1735. Swift zde píše o mladém doktoru, který cestuje na lodi po světě. Když se naposledy plavil, ztroskotali a on se ocitl na pevnině; uslyšel slova: *Hekinoh degul!* Několikrát za sebou, ještě však netušil, co znamenají. „*Tolgo fonak!*“, druhý výkřik, který lékař zaznamenal. Slova *Langro dehul san* byla vyřčena na začátku proslovu od moudrého pána. Ačkoliv lékař nerozumí, z řeči vycítí, kdy řečník něco

¹²² Bergerac, C. De, *Cesta na Měsíc, Cesta do Sluneční říše*, 1959, s. 198.

¹²³ Tamtéž, s. 199.

¹²⁴ Tamtéž, s. 215.

¹²⁵ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 166.

slibuje, hrozí či je laskavý, tedy zpočátku spoléhá pouze na svou intuici. *Hekinah degul* by dle doktora mohl být výkřik radosti, *Borah mivola* zase nebádající k opatrnosti.¹²⁶

Dokud neznal jejich řeč, komunikace probíhala pouze posunky. Hodnotu a funkci lidí hádal Gulliver podle oblečení, tedy nonverbálně. Navzájem si s místními obyvateli nerozuměli, byť doktor používá všechny jemu známé jazyky, jako je němčina, latina, francouzština, španělština a italština. Za tři týdny však Gulliver učinil značné pokroky v jejich místním jazyce; učitelé jej učili cizí řeči a on byl jakž takž schopný domluvit se s císařem.¹²⁷ První, co se v nové řeči Gulliver naučil, byla prosba o svobodu. Císař odpověděl, že snad časem, ale že nejdříve bude muset *lumos kelmin pesso damar lon emposo*, tedy odpřisáhnout mír s ním a s jeho královstvím. Gulliver nadále používá napůl řeč a napůl posunky. Při prohledávání lékařových kapes byl udělán soupis, kde se dozvídáme, že jej místní označují jako Muže-horu, tj. *quinbus flestrin*. Gulliver stále horko těžko rozumí, kalhoty však již např. bez problémů překládá jako *ranfu-lo*.¹²⁸

Časem v jejich jazyce pokročil tak, že jim rozuměl a i sám mluvil. Dostal svobodu na základě žádosti; k získání svobody tedy bylo nutné nejprve znát jejich jazyk. Lilipučané vedou dlouhou válku proti blefuskuriským (kvůli směšnému důvodu, odkud rozklepávat vajíčko). Jazyk Blefuskuriských se liší od Liliputského, Gulliver potřeboval tlumočníka, aby se s nimi domluvil. Nejvzdělanější lidé znají oba jazyky díky vzájemné komunikaci obou národů i přes přítomnost války. Podrobený národ musel přinést listinu v jazyce národa vítězného; ukazuje se zde znak přesily vs. podrobení. Pro zajímavost, Lilipučané nepíší zleva doprava ani zprava doleva, ani seshora dolů, nýbrž šikmo z rohu do rohu.¹²⁹ Tímto končí první díl knihy; ve druhém díle Gulliver opět ztroskotá, tentokrát na ostrově obývaném mnohem většími lidmi, než je on sám. Opět i oni mají jiný jazyk. Je zde vidět podobný průběh učení se jazyku jako tomu bylo u Liliputů, nyní ovšem stěžuje komunikaci i hlasitost řeči obrů.¹³⁰

Zde na tomto druhém ostrově byla jeho učitelkou nové řeči hospodyně. Ukázal na věc, hospodyně mu prozradila její název; je zde tedy patrná ostenzivní metoda učení

¹²⁶ Swift, J., *Gulliverovy cesty*, 1991, s. 8.

¹²⁷ Tamtéž, s. 18.

¹²⁸ Tamtéž, s. 23.

¹²⁹ Tamtéž, s. 45.

¹³⁰ Tamtéž, s. 75.

se novým, neznámým slovům. Dle ostenzivní metody slova fungují podobně jako nálepky v muzeu; zastáncem tohoto názoru je americký analytický filozof Willard Van Orman Quine.¹³¹ Na tomto ostrově se cestovatel nazýval *Grildrig*, čili něco jako človíček. Příklady nových slov mohou být: *grultruda*-vyvolavač na trhu, *splaknuk*-živočich, či *Glumdalklič*-jméno dívky. Hlavní město ostrova je *Lorbrulgrud* (=chlouba vesmíru).¹³² Gulliver se naučil místní abecedu, písmo atd., a to s pomocí knížky od dívky. Když Gullivera předváděli králi, tak až to, že umí mluvit, krále přesvědčilo o tom, že je Gulliver opravdu živá bytost. Král si myslel, že Gullivera naučil sedlák mluvit proto, aby jej dráže prodal, tedy znalost řeči by zvýšila jeho cenu. Gulliver používá slova ze statku, protože tam se místní řeči naučil, jeho slovní zásoba je tedy touto skutečností ovlivněná. Gulliver zde četl knihy, informace tedy zachovávají stejně jako my v knihovnách.¹³³ Lékař se posléze dostává zpět do Anglie ve schránce po vodě a vrací se mezi lidi normální velikosti. Gulliver je zvyklý křičet na obry, křičí i po návratu mezi lidi.¹³⁴

Ve třetím díle knihy se Gulliver dostal na „létající ostrov“ a opět nerozumí řeči místních lidí. Tamní lidé jsou stejně velcí jako my, od nás se však odlišují hlubokým pohroužením do svých úvah a jsou zaujatí svým vlastním vzhledem. Aby mohli mluvit, či poslouchat, najímají si tzv. pleskače, který je jemným měchýřkem pleská přes ústa a uši, aby dávali pozor. U oběda se Gulliver od místních učí jejich řeč; učí se demonstrací; sluha si sedne, Gulliver úkon vidí a slyší, jak se jmenuje, tedy se učí opět pomocí ostenze. Ukázka místního jazyka: *Laputa*-létající ostrov, *Lagado*-hlavní město říše. Jejich větosloví je z velké části závislé na hudbě a počtech. V běžném životě tato odvětví nevyužívají, protože je to nízké, takže mají např. křivé domy. Gulliver se i jejich řeč brzy naučil.¹³⁵

Král od něj hned poté chtěl zprávu o stavu našeho počtářství. Poznání jazyka domorodců usnadnilo Gulliverovi cestu do města. Poté, co několik lidí z pevniny navštívilo létající ostrov, vrátili se s hlavou v oblacích, chtěli od základů předělat všechny vědy, např. založili akademie. Jejich svět byl teď plný vynálezců, kteří ale

¹³¹ Peregrin, J., *Obrat k jazyku: druhé kolo*, 1998, s. 20.

¹³² Swift, J., *Gulliverovy cesty*, 1991, s. 85.

¹³³ Tamtéž, s. 117.

¹³⁴ Tamtéž, s. 128.

¹³⁵ Tamtéž, s. 146.

vynálezy nedotáhli k realizaci, či jsou neefektivní a vše jen pustne. Gulliver absolvuje prohlídku jedné z akademií a nalezne v ní různé vynálezce. Vidí např. stroj, na jehož kostkách jsou napsána slova. Kostky se různě mění, vytváří náhodné a nesmyslné věty, které učenci poté zapisují do slovníku.¹³⁶ Učenci si rovněž dále pokládají otázku, jak zdokonalit jazyk. První návrh je zkrátit řeč vynecháním sloves a přechodníků a také to, že ze slov mnohoslabičných se udělají jednoslabičná. Druhý návrh byl trochu zajímavější; spočívá v odstranění všech slov v zájmu zdraví i stručnosti. Slovo, které vyslovíme, totiž zmenšuje naše plíce opotřebením a tím nám zkracuje i život. Slovo je pouze název věci, lidé by proto měli s sebou nosit všechny věci ve vaku, aby mohli vyjádřit věc, o níž chtějí hovořit. Proti tomuto se však lid bouřil, bylo totiž třeba vše nosit u sebe, i velmi těžké věci. Mohlo by to však být univerzální řečí, neboť všechny národy používají podobné nástroje.¹³⁷

Dle mého názoru jde však pouze o satiru; Swift zde kritizuje dobovou honbu za dokonalým jazykem, kterou jsem popsala výše (viz např. kapitola Renesance, snahy Leibnize), vedoucí mnohdy i značně krkolomnými až nesmyslnými cestami. Do konce třetího dílu knihy Swift řeší nesmrtelnost; je zde popsána myšlenka, že dle Swifta se člověk nesmrtelný po pár desetiletích nedomluví s člověkem mladším, protože jazyk se neustále vyvíjí. Po dvou stech letech se nedomluví už skoro vůbec, až na pár běžných slov, staří se tedy cítí ve vlastní zemi jako nějací cizinci, což je zajímavý poznatek. Je zde i v praxi vidět důsledek neustálého vývoje přirozeného jazyka, tedy jeho obměňování a z něj vyplývající zhoršená možnost komunikace i mezi dvěma generacemi.

Ve čtvrtém díle knihy se Gulliver dostal opět na neznámý ostrov. Nyní cestuje s koňmi; kůň však v tomto kraji vládne a člověk je rasa upadlá (člověku se zde říká *Jehů*). Hlavní postava se opět učí nové řeči koňů, zcela bez problémů. Oves na příklad se řekne *hlunh*.¹³⁸ Němá tvář jeví známky rozumného tvora zájmem o jazyk. Jazyk koňů měl však pro lidi těžkou výslovnost, bylo třeba ji pravidelně trénovat. Gulliver si jí i zapisoval, což koně udivilo, oni knihy neměli, své dějiny si předávali pouze ústně. Za

¹³⁶ Swift, J., *Gulliverovy cesty*, 1991, s. 163.

¹³⁷ Tamtéž, s. 166.

¹³⁸ Tamtéž, s. 205.

10 týdnů koňům rozuměl, za 3 měsíce i odpovídal na dotazy pána, tedy koně. Po pěti měsících již rozuměl celkem obstojně. Tímto končí Gulliverovo putování, z kterého jsem vybrala poznatky o jazyce.

2.3.13 Rousseau

Do své analýzy vývoje hledání dokonalého/univerzálního jazyka v Evropě zařazuji i dílo Jeana-Jacquesa Rousseaua, o kterém se Eco ve své obsáhlé stati tomuto tématu věnované nezmiňuje. Francouzský filozof Jean-Jacques Rousseau žil mezi lety 1712-1778. Zabývat se budu jeho pojednáním o původu jazyků, tedy *Esej o původu jazyků, kde se hovoří o melodii a o hudebním napodobování* (*Essai sur l'origine des langues, où il est parlé de la Mélodie, et de l'Imitation musicale*). Toto dílo bylo objeveno až po autorově smrti. Rousseau se ve své eseji zamýšlí nad rozličnými tématy spojenými s jazykem; hned v první kapitole se píše, že jsme zapomněli umění pantomimy, a to od té doby, kdy jsme se naučili gestikulovat. S tím souvisí naše marná snaha po porozumění egyptským symbolům; egyptané totiž ukazovali, neříkali; tedy nevyjadřovali slovy, nýbrž pomocí znamení. Dle Rousseaua má mnohem spolehlivější účinek komunikace založená na pohledech, než na dlouhé řeči. Italové či Provensálci obvykle použijí posunek před vlastní řečí, což jim zaručuje bedlivější naslouchání a to dokonce s větším potěšením.¹³⁹ Dle Rousseaua je tedy nejefektivnější ta komunikace, při které se jazyk vůbec nepoužívá. Posunky a činy beze slov jsou výmluvnější, než dlouhý dopis, a „...kdybychom vnímali pouze tělesné potřeby, nemuseli bychom vůbec začít mluvit a dokonale bychom se dorozuměli výhradně jazykem posunků.“¹⁴⁰, říká dokonce autor na jiném místě knihy.

Rousseau se v eseji dotýká i tématu prvotního jazyka. Dle něj nebyl prvním jazykem jazyk geometrů, ale básníků. Takový jazyk měl vyjadřovat vášeň, byl zpěvný a až později metodický. Zpočátku se tedy dle něj hovořilo básnicky, rozumové vyjádření přišlo až později.¹⁴¹ „Vůbec nepochybuji o tom, že kdyby snad první jazyk ještě existoval, nezachoval by si – nezávisle na lexiku a syntaxi – ony původní rysy, jimiž by se odlišoval od všech ostatních jazyků. Všechny vyjadřovací obraty tohoto jazyka se musely skládat z obrazů, citů, figur, ale to není vše: i jeho mechanická složka musela

¹³⁹ Rousseau, J.-J., *Esej o původu jazyků, kde se hovoří o melodii a o hudebním napodobování*, 2011, s. 10.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 16.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 22-3.

odpovídat prvotnímu předmětu a předkládat nejen schopnosti rozumění, ale i smyslům skoro nevyhnutelné dojmy duševního hnutí, které usiluje o sdílení.“¹⁴², takto tedy popisuje autor prvotní jazyk.

Prvotní jazyk byl dle autora onomatopoický, ovšem v širším smyslu, než se toto slovo používá dnes; napodobovaly se totiž zvuky nejen vnější, nýbrž i, a to především, vnitřní hnutí mysli. Slova prvotního jazyka byla málo artikulovaná, ovšem velmi zvukově rozmanitá; slova se tedy spíše zpívala. Vidět zde opět můžeme myšlenku dokonalého, prvotního jazyka jako jazyka hudebního. Prvotní jazyk jistě zahrnoval mnoho anomálií, zanedbával gramatiku, ovšem byl zvučný a harmonický. V mnoha ohledech tento jazyk připomínal čínštinu, v jiných zase řečtinu či arabštinu.¹⁴³ I samotné písmo je dle autora ovlivněno touto tendencí; nejstarší písmo vykreslovalo věci, což přímo činili Mexičané, alegoricky pak Egypťané. Náš dnešní způsob psaní byl vynalezen kvůli potřebě cestovatelů domluvit se v mnoha různých zemích.¹⁴⁴

Na dalším místě Rousseau nastiňuje vývoj Evropy, přičemž se dotýká i otázky dokonalého jazyka. Říká, že: „Nakonec nastala ona katastrofa, která rozmetala pokrok lidského ducha, aniž by odstranila ony neřesti, jež byly jeho dílem. Evropa zaplavená barbary a podmaněná nevědomci současně pozbyla svých věd, svých umění i všeobecného nástroje věd i umění, totiž harmonicky zdokonaleného jazyka.“¹⁴⁵ Harmonicky zdokonalený jazyk vycházel z hudby, byl zpěvný, jak již bylo řečeno výše. Zkoumání původu hudby i jazyka v jedné Eseji je dle Rousseaua naprosto logické; počátkem hudby i jazyka je totiž ještě ona přirozená řeč, která byla současně i zpěvem.

V doslovu *Eseje o původu jazyků* napsaném Miroslavem Petříčkem se dále popisuje stanovisko Rousseaua, které vlastně rekonstrukci původního jazyka považuje za nereálnou. Byť Rousseau touží po návratu k původnímu, toto původní je dle něj již nenávratně ztraceno. Tento návrat k původnímu či přirozenému tedy nemůže být jeho jednoduchá restituce či opakování. Rousseau při svém pátrání po jazyce nezohledňuje Boha, oproti svým současníkům mu nepřipisuje žádnou funkci; dle něj je jazyk výsledkem přirozeného vývoje, je výsledkem přirozených vlivů. V historickém vývoji

¹⁴² Rousseau, J.-J., *Esej o původu jazyků*, 2011, s. 26.

¹⁴³ Tamtéž, s. 27-8.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 30.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 124.

od přirozeného ke společenskému ovšem Rousseau vidí postupný úpadek jazyka.¹⁴⁶ Vyjadřování posunky údajně preferoval také již starořecký filozof Kratylos (5. stol. př. n. l.), jeden z nejoddanějších stoupenců Hérakleita a první Platónův učitel. Kratylos přijal učení Hérakleita o věčném pohybu a proměnlivosti a dospěl k závěru, že nemá valný smysl pokoušet se cokoliv formulovat; slova dle něj nemohou postihnout nic stálého. A kvůli tomuto se podle tradice rozhodl přestat mluvit a vyjadřoval své myšlenky výhradně posunky.¹⁴⁷

2.3.14 Stav jazykového bádání v 18. století

Dalším vývojem v druhé polovině 18. století se jazykové bádání stává součástí politické sféry, a na konci 18. století začíná v západní kultuře již třetí fáze reflexe trvající dodnes. Na počátku této třetí fáze stojí příspěvek sira Williama Jonese, britského soudce ustaveného v Indii, v Listech Asijské společnosti z roku 1786. Dle něj byl sanskrt nejvyspělejším jazykem. Od této doby se na jazyk nazírá z nových úhlů-tj. vědecky, empiricky. I jazykovědci 19. století se však dále snaží najít matečný jazyk lidstva, nabádali ke zkoumání i mimoevropských jazyků.¹⁴⁸ Sanskrt je dle Jonese dokonalejším jazykem než řečtina, bohatší než latina a vytříbenější a rafinovanější než oba dva; přesto však vykazuje příbuzenský vztah s oběma jazyky. Tento objev se dnes považuje za jeden z nejdůležitějších v celých dějinách jazykového bádání vůbec.¹⁴⁹ V této době se upouští od hledání nomenklaturních analogií a začíná se hovořit o syntaktických podobnostech a fonetické příbuznosti. Odted' již bude základním kritériem pouze vědeckost; dále také myšlenka, že původní jazyk je archeologický vynález, který je třeba odhalit ideálně pomocí indo-evropštiny.¹⁵⁰

V 17.-18. století se, jak již bylo řečeno, objevuje snaha o jazyk nový, čirý. Tzv. filozofické jazyky se snaží o překonání bariéry národních jazyků, a také vytváří nástroj pro zdokonalení logiky. V takovém jazyce by se mělo dosáhnout dokonalé shody mezi výrazem a obsahem. Každý výrazový prvek by měl jednoznačně vyjadřovat všechny vlastnosti označované věci. V podstatě jde dle U. Eca o dvě podmínky: měly by být identifikovány elementární pojmy a organizovány do systému, který představuje model

¹⁴⁶ Petříček, M., in: Rousseau, J.-J., *Esej o původu jazyků*, 2011, doslov s. 140.

¹⁴⁷ Ouředník, P., *Svobodný prostor jazyka*, 2013, s. 164.

¹⁴⁸ Ouředník, P., *Hledání ztraceného jazyka*, 1997, s. 31-32.

¹⁴⁹ Pinker, S., *Jazykový instinkt: Jak mysl vytváří jazyk*, 2009, s. 288-9.

¹⁵⁰ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 98.

organizace obsahu. Tedy je nutno identifikovat a uspořádat jakousi gramatiku idejí, která má být nezávislá na přirozených jazycích, a proto být postulována *a priori*.¹⁵¹ Filozofie by měla být zbavena sofismů a paralogismů. Průkopníkem této metodologie byl Ramón Llull, avšak již R. Descartes jako první formuloval myšlenku univerzálního jazyka postaveného výlučně na filozofii.¹⁵² Ramón Llull tedy jako první načrtl rámec apriorního univerzálního jazyka.¹⁵³ G. W. Leibniz později de facto obnoví Llullův projekt; ve svém projektu navrhuje ustanovení základního prvku idejí, které pak lze pojmout jako prvočísla. V období Francouzské revoluce tato snaha nadále pokračuje; nejznámější je z tohoto období asi projekt Jeana Dormela *Projet d'une langue universelle* z roku 1795, jehož cílem bylo spojit lidi a národy. V 19. století se od filozofických jazyků ustupuje jako od nereálných, místo nich nastupují jazyky umělé (viz kapitola Umělé jazyky).¹⁵⁴

V tomto období se také rýsuje myšlenka, že si jazyky vytváří svého vlastního ducha, který znemožňuje jejich vzájemné srovnání a díky němuž jsou schopné vyjadřovat různé pohledy na svět. Jaucourt například v *Encyclopédii* pod heslem „Langue“ zdůrazňuje, že různé jazyky mají svůj původ v různém duchu jednotlivých národů, a proto lze s okamžitou platností prohlásit, že nikdy nebude existovat univerzální jazyk, protože nikdy nebude možné vnutit všem národům stejné zvyklosti a cítění, stejné představy o ctnostech a neřestech, představy vycházející z rozdílného podnebí, výchovy či formy vlády.¹⁵⁵ Z dosavadního přehledu docházím tedy k přesvědčení, že existence univerzálního jazyka je v podstatě nemožná; jazyk by se měl diferencovat dle jednotlivých národů.

V 18. století také docházelo ke složitému vzájemnému ovlivňování i mezi autory s protikladnými názory. Často se poukazovalo na vztahy mezi filozofickými jazyky, novollullismem a rosenkruciánstvím.¹⁵⁶ V 18. století se dále můžeme setkat s myšlenkou, že ideálním jazykem je jazyk hluchoněmých. Příkladem může být Abbé de l'Épée, který polemizuje s daktylogickou metodou, která již v 18. století nahrazovala písmena abecedy gesty rukou a pohyby prstů. Abbé byl v hloubi duše přesvědčen o

¹⁵¹ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 197.

¹⁵² Ouředník, P., *Svobodný prostor jazyka*, 2013, s. 55.

¹⁵³ Tamtéž, s. 74.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 57.

¹⁵⁵ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 103.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 195.

dokonalosti a univerzálnosti takového jazyka, ovšem neuvědomoval si, že hluchoněmí v něm komunikují pouze v rámci jednoho svého přirozeného jazyka.¹⁵⁷ Pojetí jazyka hluchoněmých jako jazyka univerzálního má dle profesora Jamese R. Knowlsona původ již v časech renesanční rétoriky; v této době se mělo za to, že jazyk gest bude schopen překonat zmatení jazyků následující po babylonské věži. Gestuální jazyk je totiž přímější co se pojmenování týče než všechny mluvené jazyky; rozumíme mu bez učení a bez nutnosti překládání do jiného jazyka.¹⁵⁸ Dnes je již však tato idea zavržena jako neuskutečnitelná.¹⁵⁹

Avšak i pokusy o zavedení vizuálního systému jako dokonalého jazyka byly odsouzeny k neúspěchu, a to z celé řady důvodů. Každý obrazový jazyk je segmentem umělého jazyka, s téměř mezinárodním rozšířením, ovšem vhodný pouze pro sektorově omezené použití a bez kreativních možností, jinak by se totiž ztratila jeho přísně denotativní schopnost. Vizuální jazyk je taktéž bez gramatiky, která by byla schopná vytvářet neurčitou nebo nekonečnou sekvenci vět a takový jazyk je nevhodný k objevování nových věcí, protože každému výrazovému prvku vždy odpovídá nějak předem určený a známý obsah. Teoreticky existuje pouze jediný vizuální systém s nesmírně širokým záběrem použitelnosti a srozumitelnosti, a to systém filmových a televizních obrazů, které jsou všeobecně považovány za „řeč“ srozumitelnou na celé zeměkouli. I tato „řeč“ má však řadu nevýhod; nedokáže vyjádřit většinu filozofických pojmů či dlouhé abstraktní úvahy a je sice vhodná pro recepci, nikoliv již však pro produkci.¹⁶⁰

2.3.15 Umělé univerzální jazyky

Od začátku 19. do konce 20. století bylo lidstvu předloženo na 3 tisíce univerzálních umělých jazyků. Nejznámější, ne však první, z nich bylo esperanto z roku 1887. Vymyslel jej varšavský lékař Ludwik Zamenhof. Esperanto doprovází tzv. homaranismus, který se snaží překonat etické a náboženské rozdíly; homaranismus přebírá to hlavní ze všech náboženství. Esperanto mělo jednoduchou gramatiku, žádné výjimky, bylo inspirováno románskými a germánskými jazyky. Dnes je pod záštitou

¹⁵⁷ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 156.

¹⁵⁸ Knowlson, J. R., *The Idea of Gesture as a Universal Language in the XVIIth and XVIIIth Centuries*, 1965, s. 498-9.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 508.

¹⁶⁰ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 158-9.

UNESCO. Esperantistická akademie byla založena roku 1908. Pár let po tomto roce došlo k rozštěpení esperantistů na revoluční a antirevoluční. Esperanto mělo politický náboj, na pět a půl tisíce jeho stoupenců bylo sovětskou vládou posláno do koncentračních táborů kvůli kosmopolitismu.¹⁶¹

Příkladem dalších umělých jazyků může být ido, interlingva či okcidental. 18. a 19. století bylo bohaté na umělé jazyky, např. roku 1879 přichází Švýcar J. M. Schleyer s volapükem. Na volapüku byl patrný vliv němčiny, byl to jazyk těžkopádný. Roku 1887 vytlačilo volapük výše zmíněné esperanto. Ve 20. stol. přibyly další umělé jazyky, např. ido, což byla úprava esperanta z r. 1907; intelingva, která byla inspirována latinou; okcidental z roku 1922, novial z roku 1928 a dalším umělým jazykem je JALA. Žádný z nich však nedosáhl takového věhlasu jako esperanto. Všechny umělé jazyky mají jednoduchou gramatiku a přejímají základ slov ze západoevropských jazyků.¹⁶²

Umělé jazyky se dají naučit nesrovnatelně rychleji, než jazyky přirozené. Vždy je v nich však patrný vliv jazyků jiných, např. evropských jazyků či čínštiny. V esperantu se však již i vydávají knihy či noviny. Umělý jazyk nemůže nahradit jazyk přirozený, protože pomocí něj nedokážeme vyjádřit složitější informaci. Živý jazyk také reaguje na vývoj společnosti, vyvíjí se. Národ se dle Černého dobrovolně svého jazyka nevzdá.¹⁶³ I kdyby lidé na celém světě odvrhli své přirozené jazyky a přijali jeden jazyk univerzální, problém komunikace by se nevyřešil. Umělý jazyk by se totiž stal jazykem přirozeným a začal by se vyvíjet, ne všude stejně, tím pádem by se opět vytvořilo několik různých jazyků, díky různým podmínkám ve světě. Instituce mohou vývoj jazyka pouze sledovat, tak jako meteorolog sleduje počasí a nijak ho neovlivní. Jazyk totiž vytváří samo jazykové společenství. Umělé jazyky tak dle Černého zůstanou jen zajímavým pokusem. Mnohem plausibilněji se jeví možnost rozšíření *světových* jazyků (=viz umírněná cesta *a posteriori*, řešení pobabylonské krize), kterými mohou být čínština, kterou hovoří pětina obyvatel, ale jen v Číně; angličtina, ruština, španělština, francouzština a arabština; či úřední jazyky OSN.¹⁶⁴

¹⁶¹ Ouředník, P., *Svobodný prostor jazyka*, 2013, s. 59-60.

¹⁶² Černý, J., *Dějiny lingvistiky*, 1996, s. 28.

¹⁶³ Tamtéž, s. 29-30.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 30-1.

V současné době se umělé jazyky sestavují pro potřeby logické analýzy řeči. Příkladem může být moderní formální logika; byla zde totiž potřeba přítomnost jazyka vědy, což přirozené jazyky nesplňovaly. Proto byl vynalezen jazyk symbolů, tedy *metajazyk* či *logická algebra*. K vývoji logistiky přispěli Tarski, Leibniz, Boole, Frege či Russell.¹⁶⁵ Dále to jsou programovací jazyky pro zadávání úkolů počítačům. Je třeba převést algoritmus do takové podoby, aby mu počítač „porozuměl“, proto se konstruují jazyky programovací. Např. alfanumerický TROLL, FORTRAN tedy řešení inženýrských problémů, COBOL pro potřeby účetní evidence či PL/I, který spojoval několik programovacích jazyků. Dále ALGOL, ten měl být univerzálním programovacím jazykem, avšak neosvědčil se. I umělé jazyky musí být specializované, nelze mít jeden univerzální.¹⁶⁶

Převodní jazyky pro strojový překlad jsou rovněž příkladem umělých jazyků. Počítač převádí text výchozího přirozeného jazyka do textu jazyka cílového. Počátek vývoje je datován do roku 1954 ve Washingtonu, kde se překládala ruština do angličtiny, později v Sovětském svazu tomu bylo naopak. Rozlišujeme 3 etapy vývoje strojového překladu: 1) nadšení (r. 1955-60), kdy byly vkládány velké naděje do strojového překladu. Otázka převodního jazyka byla mezičlánkem mezi jazykem převodním a cílovým; od této idey však bylo upuštěno, proces byl by moc složitý. 2) rozčarování (r. 1965-70), kdy i přes velké úsilí se nepodařilo získat dokonalý strojový překlad. 3) fáze: umírněný optimismus (probíhá v současnosti.), hledá se taktéž jazyk pro dorozumění s obyvateli jiných planet.¹⁶⁷

Všechny tyto moderní umělé jazyky však přejímají struktury z matematiky či logiky, také je na první pohled můžeme rozeznat od jazyků přirozených; s výjimkou esperanta, které je k nerozeznání. Umělé jazyky tedy vznikají jednorázově a jsou stabilní (=nevyvíjí se), právě to je odlišuje od jazyků přirozených.¹⁶⁸ Každý přirozený jazyk se vyvíjí, ovšem ne všechny jeho složky se vyvíjí stejně rychle. V gramatice jsou evidentní nejpomalejší změny, nejrychleji se mění slovní zásoba, zde jsou patrné změny

¹⁶⁵ Černý, J., *Dějiny lingvistiky*, 1996, s. 281.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 316.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 314.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 31.

i mezi dvěma generacemi.¹⁶⁹, jak již ostatně bylo ukázáno v kapitole věnované Gulliverovým cestám od Jonathana Swifta v části věnující se nesmrtelnosti.

2.4 20. století

Ve dvacátém století se filozofie dostala do područí lingvistických filozofů, kteří tvrdí, že všechny filozofické problémy, které nemohou být vyřešeny empiricky, mohou být rozlousknuty buď analýzou běžného jazyka či vyvinutím nového jazyka ideálního.¹⁷⁰ Tento obrat k jazyku obecně znamenal připomenutí role, kterou hraje při odpovídání na tradiční filozofické otázky jazyk. Pro počátek tohoto století byla pro většinu protagonistů typická představa nepřiměřenosti zobrazování světa jazykem. Frege, Russell či Carnap se proto snažili pomoci jazyku k tomu, aby zobrazoval svět věrně; pokud to nebylo možné, tak alespoň všechny nepřiměřenosti jazyka patřičným způsobem zmapovat. Později (např. Putnam, Davidson, Rorty) se ovšem dochází k poznání, že vztah mezi jazykem a světem je mnohem komplikovanější, než aby bylo možné jej nahlížet jako vztah odrážení či korespondence. Jazyk by neměl být nahlížen jako prostředek vyjadřování či reprezentování světa, ale spíše jako nástroj, který nám pomáhá se vyrovnávat s okolním světem.¹⁷¹ Dle francouzského představitele postmoderní filozofie Jeana-Françoise Lyotarda (1924-1998) dochází dokonce v období postmoderny k nedůvěřivosti vůči metanarativním příběhům. Existuje mnoho různých řečových her, prvky jsou heterogenní.¹⁷²

Schopnost osvojovat si jazyk je neměnnou vlastností, jež je lidskému druhu společná, píše americký filozof a lingvista profesor Noam Chomsky (1928) v *Perspektivách moci*. Všechny jazyky se dle něj hluboce podobají, mají stejný charakter, liší se jen okrajově.¹⁷³ Dle Chomského tvrzení tedy z „marťanského“ pohledu hovoří všichni lidé jediným jazykem, byť máme navzájem nesrozumitelnou slovní zásobu, což může působit jen jako různé dialekty jednoho jazyka. Zapříčiněno je to údajně stejným postupem manipulace se symboly; tento postup je základem všech jazyků světa, poznamenává dále kanadsko-americký experimentální psycholog a kognitivní vědec Steven Arthur Pinker (1954). Jazyky dle něj používají komunikační

¹⁶⁹ Černý, J., *Dějiny lingvistiky*, 1996, s. 35.

¹⁷⁰ Lutz, S., *Ideal Language Philosophy and Experiments on Intuitions*, 2009, s. 117.

¹⁷¹ Peregrin, J., *Obrat k jazyku*, 1998, s. 41-2.

¹⁷² Lyotard, J.-F., *O postmodernismu*, 1993, s. 97-8.

¹⁷³ Chomsky, N., *Perspektivy moci: Úvahy o povaze člověka a společenského řádu*, 1998, s. 46.

cestu směrem od úst k uchu a všechny mají slovní zásobu v tisících nebo desítkách tisíc utříděnou do kategorií slovních druhů, jako je substantivum a sloveso.¹⁷⁴ Pinker míní, že jazyk je u lidských společností univerzální. Ačkoliv jsou si různé jazyky navzájem nesrozumitelné, pod povrchem leží jediná univerzální gramatika. Cílem antropologů je však dle něj od dob Američana Clifforda Geertze (1926-2006) uvádět lidi v úžas, a tento postoj podryvá snahu o nalezení jakýchkoliv univerzálních vzorců v chování lidí (mj. Pinker souhlasí se zpochybněním odlišného pojetí času u kmene Hopiů-viz teze níže).¹⁷⁵

Příspěvkem do diskuze o jazyku z 20. století může být také již déle známá teze, že různé kultury vnímají na základě specifické lingvistické výbavy svět různým způsobem. Jazyk je proto holistické universum, vyjadřující určitý pohled na svět, který nelze redukovat na pohledy vyjadřované jinými jazyky.¹⁷⁶ S touto tezí přichází antropolog Benjamin Lee Whorf (1897-1941), který se ji pokusil doložit především při studiu jazyka Hopiů, který srovnával se „standardními“ evropskými jazyky (=SAE - *Standart Average European*). Hopiové, kteří například mají pro všechny letící předměty pouze jeden pojem, nedisponují podle Whorfa gramatickými kategoriemi k odlišení minulého, přítomného a budoucího času, což má zásadní dopad na jejich chápání temporality. V evropských jazycích hrají dominantní úlohu podstatná jména, z čehož vyplývá substanční pojetí reality, v níž jsou míra stability a odolnosti entit vůči času přímo úměrné jejich postavení v hierarchii bytí. V dialektech Hopiů však přísluší ústřední místo slovesům, a obraz světa je proto procesuální. Podle Whorfa je jazykové pojetí reality Hopiů odlišné od evropského a paradoxně lépe vyhovuje nárokům paradigmatu současné relativistické a kvantové fyziky, než vize skutečnosti konstituovaná indoevropskými jazyky.¹⁷⁷

Ve třicátých a čtyřicátých letech dvacátého století vytvořil ve Spojených státech amerických filozof Alfred Korzybski (1879-1950) tzv. obecnou sémantiku, podle níž lze dosáhnout žádoucí reformy ve společnosti tím, že „navrátíme slovům jejich původní význam“. Málokterá z teorií z tohoto století však vyvolala tak rozporuplné reakce jako Sapirova a Whorfova teorie. V šedesátých letech dvacátého století byla kritizována představiteli kognitivních věd a jazykovědy, která se snaží identifikovat lingvistické

¹⁷⁴ Pinker, S., *Jazykový instinkt*, 2009, s. 272-3.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 468-9.

¹⁷⁶ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 105.

¹⁷⁷ Budil, I., *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*, 2003, s. 294.

„univerzálie“.¹⁷⁸ Dle Sapir-Whorfovy teorie z počátku 20. let 20. století jsou slova jednoho jazyka nepřeložitelná do jazyka jiného. Každý jazyk je totiž výsledkem dohody jeho uživatelů; lidé mluvící jiným jazykem uzavřeli jinou dohodu, je tedy nemožné spolu komunikovat. Tato jazyková dohoda s sebou totiž nese i určitý způsob myšlení, které je tedy pro každý jazyk odlišné a proto je nemožné, aby spolu cizinci úspěšně komunikovali, což je hlavní myšlenkou jazykového relativismu.¹⁷⁹

Jako jeden z příkladů vývoje dokonalých/univerzálních jazyků 20. století můžeme brát komunikaci s počítačem (=basic, pascal). S počítačem se totiž dorozumíváme apriorními jazyky; tyto systémy nedosahují úrovně přirozeného jazyka, mají jen základy jednoduché syntaxe a parazitují na jazycích jiných. Z velké části se skládají na logických konektorech typu if ... then. Tyto systémy jsou univerzální tím, že jsou srozumitelné mluvčím různých jazyků a dokonalé tím, že nepřipouštějí chyby a nejednoznačnosti. Takové jazyky jsou však vykonstruované na základě logiky pouze západní civilizace a jejich vyjadřovací schopnosti jsou značně omezené. V současnosti můžeme vidět snahu o vývoj umělé inteligence, tedy i o smysluplný dialog mezi člověkem a strojem.¹⁸⁰

Další jazykovou úvahou z 20. století může být problém americké vlády, která v 80. letech vytypovala určité pouštní oblasti v USA, aby tam v hloubce několika stovek metrů zakopala radioaktivní odpad. Hlavním problémem, který při tomto řešení vznikl, nebylo ochránit oblast před nerozvážným vniknutím v současnosti, nýbrž skutečnost, že odpad bude radioaktivní ještě za deset tisíc let. Kdo může vědět, jaká civilizace v té době bude na Zemi vládnout, či zda k nám dokonce nepříjde civilizace mimozemská? Jakým jazykem je upozornit na nebezpečí? V roce 1984 napsal Thomas A. Sebeok (1920-2001) pro americký Office of Nuclear Waste Isolation dokument pojednávající o budoucnosti jazyka obrazů, který byl velmi pesimistický. Sebeok okamžitě vyloučil veškerá verbální sdělení i elektronické signály vyžadující stálý přísun energie. Problém je i se zprávami čichovými, ideogramy i piktogramy, kterým cizí národ nemusí zcela porozumět. Určitým řešením může být upravovat obsah sdělení co tři generace tak, aby odpovídal momentálnímu stavu jazyka. Ovšem toto řešení je problémové, vyžaduje totiž společenskou a územní kontinuitu. Kontinuitu vyžaduje i sepsání sdělení ve všech

¹⁷⁸ Budil, I., *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*, 2003, s. 296.

¹⁷⁹ Perreiah, A. R., *Renaissance Truths*, 2014, s. 14.

¹⁸⁰ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 275.

dostupných jazycích a sémiotických systémech. Zbývá tedy pouze vytvořit jakousi kněžskou kastu jaderných vědců, antropologů, jazykovědců a psychologů, která by pomocí mýtů a legend neustále upozorňovala na nebezpečí. Je tedy s podivem, že máme-li zvolit mezi nejrůznějšími možnými univerzálními jazyky, co se dlouhodobého smysluplného předávání informací týče, má poslední řešení „narrativní“ charakter a znovu vychází z událostí, k nimž de facto došlo v minulých tisíciletích.¹⁸¹

Ve dvacátém století se dále setkáváme s názorem, že jako univerzální jazyk může být brána fotografie. Schopnost rozpoznat, co je na fotografii vyobrazeno, máme dánu všichni intuitivně. Jako zástupce tohoto názoru můžeme jmenovat Edwarda Steichena. Dle Ann Berminghamské fotografie nevytváří žádný prostor mezi tím, co vidíme ve skutečnosti, a co je vyobrazeno.¹⁸² Nosit u sebe pouze fotografie objektů by na jednu stranu vyřešilo problém univerzálního jazyka z knihy Gulliverových cest, kdy byli občané nuceni u sebe nosit přímo a všechny věci, o kterých se hovořilo.

2.4.1 Havel

Represivní a regulační úlohu sehrával v komunistickém nebo nacistickém totalitním systému specifický typ totalitního jazyka. George Orwell (1903-1950) jej nazval ve svém románu *1984* newspeak (česky neolekt), Václav Havel (1936-2011) ve *Vyrozumění* ptydepe (o obou jazycích pojednám níže), ve francouzské literatuře je zase znám termín *langue du bois*, tedy „z dřevěnělý jazyk“.¹⁸³

Pro analýzu myšlení ve 20. století poslouží nejprve hra Václava Havla *Vyrozumění*. Hra byla po prvé uvedena 26. července 1965 v Divadle Na zábradlí. Tato činohra má 12 obrazů a vystupuje v ní 15 postav; odehrává se ve třech pravidelně se střídajících kancelářích. Tyto kanceláře se liší vnitřním rozmístěním nábytku a ostatního zařízení, svou atmosférou si jsou však velmi podobné. Všechny mají dvoje dveře – jedny vzadu, jedny po straně.¹⁸⁴ Hned v prvním obraze se v kanceláři ředitele prostřednictvím dopisu setkám s neznámým jazykem: „Ra ko hutu d dekotu ely trebomu emusohe, vdegar yd, stro renu er gryk kendy, alyv zvyde dezu, kvyndal fer tekynu

¹⁸¹ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 159-60.

¹⁸² Ginger, A., *Universal Language and Cultural Translation in Nineteenth-century Photography and Geometry*, 2012, s. 388.

¹⁸³ Budil, I., *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*, 2003, s. 295.

¹⁸⁴ Havel, V., *Vyrozumění*, 1965, s. 3.

sely.¹⁸⁵ Tento jazyk se nově zavádí v úřadě, jmenuje se ptydepe; píše se v něm důležitá úřední vyrozumění. Je to vlastně experiment, který má zpřesnit úřední korespondenci a zavést do její terminologie pořádek. Bylo dokonce zřízeno zvláštní ptydepové učiliště a překladatelské středisko. Jak se dozvídáme dále v prvním obraze, ptydepe za zády ředitele zavádí jeho náměstek, kterému jde o jeho co nejrychlejší zavedení. Dle náměstka dokáže jedině ptydepe postavit úřednickou práci na skutečně vědeckou bázi. Stanovisko ředitele k ptydepe nastíní následující citace: „Jsem humanista a má koncepce vedení tohoto úřadu vychází z ideje, že každý úředník je člověk a musí být stále víc člověkem. Vezmeme-li mu ale jeho lidský jazyk, vytvořený staletou tradicí národní kultury, znemožníme mu tím, aby člověkem skutečně plně byl, a přímo ho tím uvrhneme do spárů odcizení. Jsem pro přesnost v úředním styku, ale jen do té míry, do jaké humanizuje člověka. V duchu tohoto svého nejvnitřnějšího přesvědčení nemohu dát k zavádění ptydepe nikdy svůj souhlas.“¹⁸⁶ Ředitel úřadu Gross je tedy striktně proti zavádění ptydepe, je to dle něj nerozumné a bere člověku jeho podstatu. Byť by tedy ptydepe mělo zpřesnit úřednickou komunikaci, ředitel vidí i jeho negativa, na která upozorňuje hned na začátku jeho zavádění v úřadě.

Ve druhém obraze se píše, že ptydepe je jazykem syntetickým, budovaným na přísně vědeckém základě, s maximálně racionální gramatikou a neobyčejně rozsáhlou slovní zásobou.¹⁸⁷ Je schopný daleko přesněji vyjádřit všechny jemné formulační finesy závažných úředních textů než jazyky přirozené. Je jazykem naprosto exaktním. V důsledku výše zmíněného je ovšem mimořádně složitý a obtížný. Naučení se jazyku ptydepe trvá několik měsíců a je zapotřebí v něj i věřit. Přirozené jazyky dle učitele ptydepe pana Periny vznikaly živelně, nekontrolovatelně, nevědecky. Pro úřední jazyk je však potřebná jednoznačnost slov a jejich nezaměnitelnost, žádná homonyma. Princip ptydepe vychází z předpokladu, že pro jednoznačnost a nezaměnitelnost výrazů je třeba vytvořit slova s co možná nejméně pravděpodobnými kombinacemi písmen. Konkrétně se tato nepravděpodobnost prosazuje takzvaným principem šedesátiprocentní nepodobnosti, což znamená, že: „...kterékoli ptydepové slovo se musí lišit nejméně šedesáti procenty svých písmen od kteréhokoliv jiného stejně dlouhého ptydepového

¹⁸⁵ Havel, V., *Vyrozumění*, 1965, s. 5.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 15.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 18.

slova, přičemž kterýkoli jeho úsek se musí stejným způsobem lišit od kteréhokoli ptydepového slova stejné délky, tj. kteréhokoli kratšího slova než to, jehož je úsekem.¹⁸⁸ Ptydepová slova jsou díky tomuto požadavku občas velmi dlouhá (nejdelší slovo pro zajímavost má 319 písmen), což se řeší mezerami i uvnitř jednoho slova. Slovo je pak vlastně tvořeno větším nebo menším počtem podslov. Ani délka slov ovšem v ptydepe není náhodná, je budována podle zcela logického principu: čím obecnější význam, tím kratší slovo. Nejobecnějším slovem v ptydepe je „gh“ označující „cokoliv“. Nejkratším slovem je „f“, čekající na svůj význam pro případ, že by věda objevila něco ještě obecnějšího, než je „cokoliv“.¹⁸⁹ Jazyk ptydepe je tedy přísně logický, dokonalý, ovšem tím pádem i obtížný pro ty, kdo se jej chtějí naučit. Je vůbec možné, aby ptydepe někdo plyně v běžné praxi ovládal?

Ve třetím obraze hry se píše, že k překladu textu z ptydepe je potřeba zvláštního povolení. Úředníci překládající ptydepe totiž nejsou jazykovědci a je třeba zabránit tomu, aby se ptydepe zvrhlo v normální, živý přirozený jazyk. Přirozený jazyk je tedy brán jako cosi nežádoucího. Každému úřadu je za tímto účelem přidělen zvláštní ptydepový metodik, tzv. ptydomet, který eviduje všechny poskytnuté ptydepové překlady. Protože ředitel úřadu stále není přesvědčen o pozitivěch jazyka ptydepe, předkládá jeho náměstek následující argument pro jeho podporu: „Je to paradoxní, ale právě vnější zdánlivá odlidštěnost umělého jazyka zaručuje jeho skutečně humanistickou funkci! Až bude zavedeno ptydepe, nikdo už nebude mít falešný pocit, že mu je jakkoli křivděno tam, kde mu je naopak pomáháno, a všichni budou proto daleko šťastnější.“¹⁹⁰ Slova jazyka ptydepe jsou tedy oproštěna od všech emocí, jsou umělá. Podepsáním povolení k zavedení ptydepe se z ředitele stává náměstek a z náměstka ředitel. Bývalý ředitel tímto aktem pochopil „potřeby doby“, ovšem protože novému jazyku nerozumí, přenechá své místo náměstkovi, který je již v porozumění ptydepe zběhlý.

Jelikož se přirozené jazyky pravděpodobně vyvinuly ze skřeků-citoslovcí, které jsou tím pádem nejjednodušší, výuka ptydepe začíná právě citoslovcí. Ukázkou použití

¹⁸⁸ Havel, V., *Vyrozumění*, 1965, s. 19.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 20.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 37.

jednoduchých citoslovcí v ptydepe může být slovo „baf“. Cituji ze hry: „Baf“ se používá v úřední praxi-obecně řečeno-když chce jeden úředník vyjádřit předstírané ohrožení jiného úředníka. Vyjadřuje-li předstírané ohrožení úředníka, který není skryt a ohrožení neočekává, úředník, který je sám skryt, řekne se „baf“ „gedynrelom“. „Osonfterte“ se používá ve zcela stejné situaci, pokud druhý úředník ohrožení očekává. „Eg gynd y trojadus“ používá odkrytý úředník k předstíranému ohrožení druhého odkrytého úředníka, pokud je to žertem. „Eg jeht kuz“ znamená v podstatě totéž, pokud to ovšem není žertem. „Ysiste etordyf“ používá nadřízený úředník k vyzkoušení ostražitosti podřízeného. „Yxap tsaror najx“ používá zase podřízený vůči nadřízenému, ale pouze ve dnech k tomu vyhrazených.¹⁹¹ I přesné použití citoslovce „baf“ má tedy v ptydepe mnoho vyjádření. Otázkou zůstává, zda i takovýto výčet použití např. citoslovce „baf“ je úplný.

Ve druhé části hry *Vyrozumění* jazyk ptydepe postupně ztrácí svoji pevnou pozici. Ukazuje se, že když už se jej někdo naučí, postupně získává emocionální náboj, čili ztrácí původní funkci. Zásadní chybou bylo dále narůstání textu, který byl sice jednoznačný, ovšem obyčejné předvolání na vojenský úřad mohlo mít i 36 stran textu. Z těchto chyb ptydepe se prý poučil nový jazyk syntetický: chorukor. Tento jazyk již není o: „...pracném hledání slov vzájemně si nejnepodobnějších, ale který toho účinně dosahuje naopak cílevědomým podchycením a zorganizováním jejich podobnosti: čím podobnější slova, tím příbuznější je i jejich význam, takže případná chyba v textu reprezentuje jen nepatrnou odchylku v jeho významu.“¹⁹² Chorukor se díky tomu snadněji učí, pondělí se na příklad řekne „ilopagar“. V této hře tedy můžeme vidět Havlův názor týkající se nesmyslnosti touhy po logicky čistém a dokonalém (umělém) jazyce. Naučit se takový jazyk by bylo nesmírně obtížné, a když už by se jej člověk přece jen naučil, vedla by tato snaha časem stejně k „znečištění“ původem dokonalého jazyka emocemi, dvojsmysly atd. I umělý jazyk daný lidem totiž časem opět „zlidští“, začne se vyvíjet, postupně by se z něj opět stával jazyk přirozený, byť s umělým začátkem. Dále zde můžeme vidět kritiku nesrozumitelného úřednického slangu;

¹⁹¹ Havel, V., *Vyrozumění*, 1965, s. 41.

¹⁹² Tamtéž, s. 89.

byrokratismu, tedy silné moci byrokratů. Ptydepe je tedy dle mého názoru poněkud absurdním příkladem dokonalého jazyka.

Dle Lenky Jungmannové Havlovo pojetí dramatického světa ovlivňuje i zobrazení světa prostřednictvím jazyka. Mluva v jeho dílech vyjadřuje mocenské násilí, které jazyk vykonává na člověku, když jej mechanizuje-jak bylo ostatně patrné ve hře *Vyrozumění*. Jazyk v Havlových hrách je až zlovolný, podrývá jednu ze základních životních jistot. Extrémní podobu vyprázdnění (tedy zbavení významu) řeči reprezentuje právě umělý jazyk ptydepe ve hře *Vyrozumění*.¹⁹³ Havel ve svých hrách kritizuje moderní společnost pro vnucování člověku (do jeho nedokonalého těla) strojového (dokonalého) rozumu; právě tím lidé ztrácí svou podstatu.¹⁹⁴

2.4.2 Orwell

George Orwell vydává roku 1949 dystopický román *Devatenáct set osmdesát čtyři*, který se odehrává pod neprůstřelnou nadvládou všemocné Strany; hlavním hrdinou je Winston Smith, pracující na Ministerstvu pravdy. Podle české překladatelky tohoto románu Petry Martínkové představuje nově vytvořený jazyk neolekt v díle *Devatenáct set osmdesát čtyři* jedno z uchopení zobrazené totalitární linie. „Zakládá se na angličtině jakožto původním jazyku imaginárního totalitního režimu, zároveň však postihuje obecné rysy totalitarismu.“¹⁹⁵ píše dále Martínková, jakýžto rys se poté snažila přenést i do českého překladu románu *1984*.

A právě díky bilingvnímu vydání je možné porovnávat anglický originál s českým překladem. Newspeak, Orwellem vymyšlená řeč, je v českém prostředí překládána jako Neolekt. S newspeaki/neolektem se setkáváme hned na začátku knihy v první kapitole, kde je popisováno totalitní zřízení v Londýně devadesátých let dvacátého století. Existuje zde např. Ministerstvo lásky, v neolektu nazvané *Minilas*, které se však ve skutečnosti stará o mučení. Smith si 4. dubna 1984 začíná psát deník, za což ve stávajícím režimu hrozí trest smrti. Slova deníku chtěl věnovat budoucím generacím, ovšem: „Jak mohl člověk komunikovat s budoucností? Bylo to z podstaty

¹⁹³ Jungmannová, L., *Svět v dramatické Václava Havla*, 2005, s. 477-8.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 481.

¹⁹⁵ Orwell, G., *Devatenáct set osmdesát čtyři*, 2011, s. 517.

věci nemožné. Budoucnost se buď bude podobat přítomnosti, a v tom případě mu naslouchat nebude: nebo se od ní bude lišit, a jeho svízel tak pozbude smyslu.“¹⁹⁶ I přes tuto chmurnou úvahu však Smith svůj deník psát začne.

Oceánie, tedy domovina Smithe, v románu střídavě bojuje s Eurasií či s Orientasií, o čemž však nejsou žádné písemné doklady; zapisovat si cokoliv je zde přísně zakázané. Normalizace reality v českém prostředí, či kontrola reality v originálním znění je nazývána v neolektu „dipsych“ (v newspeaku „doublethink“). Opakem neolektu je archilekt (=Oldspeak). Práce hlavního hrdiny spočívá v „pozapravení“ (=to rectify) článků pomocí diktopisu (=speakwrite) ze starých čísel novin Timesů tak, aby informace v nich obsažené odpovídaly momentálnímu stavu reality. V podstatě se tedy dá říci, že padělal, společně s dalšími spolupracovníky, písemnosti tak, jak se to zrovna Straně hodilo.¹⁹⁷

Smithův spolupracovník Syme je členem týmu pracujícím na novém, už jedenáctém vydání slovníku neolektu. Jedenácté vydání již prý bude verzí definitivní, takovýmto jazykem budou mluvit úplně všichni. Úkolem Symova týmu je osekát jazyk na minimum, a nový slovník dle něj nebude obsahovat jediný výraz, který by do roku 2050 zastaral. Při tzv. ničení slov se zničí nejvíce sloves a adjektiv, také mnoho podstatných jmen. Ničí se synonyma i antonyma, protože jsou to slova nežádoucí či nadbytečná. Je zde vyzdvižována krása neolektu spočívající v jednoznačnosti bez zbytečných významových odstínů. Jako jediný jazyk má neolekt rok od roku menší slovní zásobu, díky již zmíněnému ničení slov. Smyslem neolektu je zúžit okruh myšlení. Do roku 2050 již budou díla dostupná pouze v neolektu, archilekt (=stará angličtina) zcela vymizí. I díla klasických autorů, jako např. Chaucer či Shakespeare, budou přeložena a přepsána do neolektu.¹⁹⁸

Celým dílem *1984* G. Orwella čtenáře provází i různě filozoficky laděné úvahy. Na příklad zde autor píše, že obyvatelům Oceánie je zakázán kontakt s cizinci z Eurasie i Orientasie a i učení se cizím jazykům; to proto, aby obyvatelé Oceánie nezjistili, že se

¹⁹⁶ Orwell, G., *Devatenáct set osmdesát čtyři*, 2011, s. 21.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 75.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 91-3.

od cizinců zas tak moc zvyky ani chováním neliší, což nebylo žádoucí.¹⁹⁹ Orwell se letmo dotýká i tématu metafyziky. Při jednom z mučení má Smith zodpovědět otázku, zda někde hmatatelně existuje minulost, skutečně v prostoru, na což věznitel od Smitha dostává zápornou odpověď. Minulost dle Smitha spočívá v paměti lidí, v záznamech. Ovládání minulosti je přitom jedním z hlavních mocenských nástrojů všemocné Strany, tato možnost přepisovat záznamy má dalekosáhlé důsledky-lidé se zde nemůžou spolehnout na vlastní vzpomínky, protože o nich nemají žádný písemný doklad.²⁰⁰

V Dodatku k románu *1984* autor přibližuje jazyk neolektu. Neolekt sloužil v Oceánii za oficiální jazyk; připodobnit ho zcela určitě můžeme k Havlovu jazyku pytydepe plnicímu obdobnou byrokratickou funkci. Neolektem se sice v roce 1984 ještě plyně nehovořilo, psaly se v něm pouze články do *Timesů*, ovšem do roku 2050 to měl být jazyk jediný. Newspeak měl sloužit k vyjádření myšlenek korespondujících s angsocem (=anglickým socialismem) a žádné jiné myšlenky a formulace neměl dovolovat. I slovní zásoba tedy obsahovala slova přesně vyjadřující všechno, co chtěl vyjádřit běžný straník. Prvořadým cílem neolektu, jak již bylo řečeno, bylo neustálé omezování této slovní zásoby, čímž se zároveň zužoval i rozsah myšlení na minimum. Neolekt se zakládal na angličtině a jeho slova se dělí do tří různých skupin: Třída A, obsahující slova každodenní potřeby, třída B obsahující složeniny, sloužící především k politickým účelům a třída C, doplňující ostatní třídy především o vědecké a technické termíny (ovšem je zde velice patrná absence filozofických témat; myšlení bylo opravdu co nejvíce redukováno). I gramatika neolektu je velmi zjednodušována, pro tvorbu příslovcí je na příklad používána jednotná koncovka *-sky*, pro vyjádření opaku vždy předpona *ne-*. Gramatika neolektu byla taktéž velmi pravidelná, obsahovala jen málo výjimek.²⁰¹

Zkratky slov jako např. *Fikod* pro fikční oddělení nejenom že šetřily straníkům čas; už v prvních desetiletích dvacátého století patřily slovní a větné zkratky k typickým znakům jazyka politiky. Ukázalo se, že k tomuto nejvíce tíhnou totalitní země a totalitní organizace. Vzpomeňme na slova jako *gestapo* či *Kominternu*. Snadná výslovnost slov

¹⁹⁹ Orwell, G., *Devatenáct set osmdesát čtyři*, 2011, s. 329.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 409-11.

²⁰¹ Tamtéž, s. 495-501.

je dalším důležitým principem neolektu. Řeč se taktéž měla co nejvíce odpoutat od vědomí.²⁰² Po úplném vymizení archilektu a zavedení neolektu (do roku 2050) mělo dojít k přetržení posledního pouta s minulostí. Myšlení je dle českého lingvisty Prof. Karla Palka (známého též pod pseudonymem Petr Fidelius či Daniel Bohdan; nar. r. 1948) závislé na řeči. Ve svém díle *Řeč komunistické moci* píše, že právě řeč je to, co dává myšlence tvar a zároveň zprostředkovává spojení mezi lidskou myslí a světem. Myšlenka pouze myšlená je totiž ještě stále ve stavu „zrodu“, je nedokonalá; hotová je teprve tehdy, je-li vyslovena.²⁰³ Zmechanizovaný jazyk vyskytující se u V. Havla či G. Orwella tedy výrazně mění pohled člověka na svět. Právě jazykem se dá účinně manipulovat, především v totalitních zemích.

²⁰² Orwell, G., *Devatenáct set osmdesát čtyři*, 2011, s. 509.

²⁰³ Fidelius, P., *Řeč komunistické moci*, 1998, s. 181.

3 Závěr

Dokonalý jazyk nemusí být nutně zároveň jazykem univerzálním, a naopak. Hledání dokonalého jazyka či vůbec zájem o jazyk obecně projevovali již předsokratici, například stoici (Chrysippos, Zénón z Kitia, Kleanthés). Nejstarší verze hledání dokonalého jazyka má podobu monogenetické hypotézy, kdy všechny jazyky jsou odvozené od jediného prvotního prajazyka. Dle jedné z hypotéz mluvil Adam v ráji tímto dokonalým, „adamovským“ jazykem, kterým pojmenoval všechna zvířata jmény dokonalými, tedy vystihujícími jejich esenci či podstatu. Nalézt a obnovit tento prajazyk, který je ztracen, bylo snahou např. sv. Augustina či Isidora Sevillského.

Dle další hypotézy byl původní adamovský jazyk ztracen při stavbě babylonské věže. Zmatení jazyka bylo božím trestem za lidskou pýchu; lidé se totiž snažili postavit věž vysokou až do nebes. Překonat toto zmatení jazyků měla latina (zde můžeme uvést např. Lorenzo Vallu jako zástupce tohoto smýšlení), ta je však od 17. století spíše na ústupu. Řešení pobabylonské jazykové krize jsou dvě: cesta *a priori*, tedy znovunalezení původního adamovského jazyka, či cesta *a posteriori*, vytvoření nového univerzálního jazyka. Umírněnější cestou *a posteriori* by mohlo být univerzální užívání nějakého již existujícího jazyka jako jazyka univerzálního/dokonalého (=světového). Takovéto pokusy o nalezení univerzálního/dokonalého jazyka probíhají neustále; nejprve tímto světovým jazykem byla řečtina, poté již zmíněná latina, francouzština a angličtina. Takto načrtnuté dvě cesty řešení pobabylonské krize zmatení jazyků mohou být i reprezentantem tendencí hledání dokonalého/univerzálního jazyka obecně: nejprve apriorní starověké hledání ztraceného „adamovského“ božího jazyka následované zlomem; aposteriorní snahou člověka o vytvoření jazyka dokonalého/univerzálního (novověk, filozofické jazyky např.) či umírněnější univerzální užívání jazyka již existujícího jako jazyka univerzálního/dokonalého (=světového, např. angličtina).

Setkat se můžeme s názorem, že prvotním jazykem před osudným babylonským zmatením jazyků byla hebrejšťina (např. sv. Augustin, Órigenés). Dante však s tímto tvrzením nesouhlasí, dle něj lidé zapoměli edenský jazyk dávno předtím, než se do stavby věže pustili. Dante se dále pokoušel o definování jazyka poetického, dokonalého a také vyslovil názor, že jazyk se stejně jako živočich musí proměňovat a přizpůsobovat, což od něj dle mého názoru bylo na svou dobu velmi prozíravé a novátorské prohlášení.

Zcela proti konceptu hledání adamovského jazyka stojí epikurejci (Epikúros 341-271 př. n. l.), dle kterých nám jazyk nebyl dán nikým vyšším (=Bohem), ale byl výslednicí fyzikálních mechanismů. Proti tezi, že jazyk nám byl dán Bohem, stojí v 18. století i Court de Gébelin. S nástupem renesance přichází změna: ztráta původního univerzálního adamovského jazyka a zmatení jazyků po Babylonu už není vnímáno negativně, různorodost jazyků je součástí lidské přirozenosti. Polygloti jsou dokonce oslavováni. Zástupcem tohoto období je např. Ramón Llull (1232-1316) se svým projektem *Ars magna*. Tomuto dokonalému filozofickému jazyku měli rozumět všichni (obsahoval totiž i obrázky), jeho součástí byla matematická kombinatorika. Llullův pokus však skončil nezdarem kvůli přílišné etnocentritě, k jeho odkazu se i přesto později hlásí Giordano Bruno či Mikuláš Kusánský.

Během 16. a 17. století se k bibli, jakožto prvotnímu zdroji jazykového bádání, přidávají i zdroje další. Pozornost se také z hledání původního „adamovského“ jazyka přesouvá k vytvoření jazyka nového, ideálního. Francois Rabelais však prosazuje princip jazykové plurality (který bude později pozitivně přehodnocen zástupci postmoderní filozofie), kdy bychom měli najít průsečík jednotlivých jazykových modelů, abychom spolu mohli vzájemně komunikovat; jde tedy spíše proti tendenci hledání jednotného jazyka. Pro století 17. a 18. je dále typická snaha o prosazení vlastního jazyka za jazyk dokonalý na základě jeho předchozího vyvinutí z jazyka „adamovského“ (tzv. nacionalistické hypotézy). Spíše s ironií přistupovali k této „honbě“ za dokonalým jazykem dle U. Eca např. rosenkruciáni. Jmenovat dále můžeme snažení Athanasiuse Kirchera, který roku 1633 představuje princip polygrafie spočívající ve vymýšlení čísel tak, aby zastupovala slova. Takový jazyk by byl dle Kirchera mezinárodním jazykem přístupným všem. Kircherova polygrafie je především projektem psaného jazyka, jakési mezinárodní abecedy. U projektů podobných tomu kircherovu však hrozí nekongruence, na kterou upozorňuje např. Jorge Luis Borges. U Leibnize později můžeme nalézt stopy inspirace Kircherovou polygrafií, tedy zastupováním slov čísly.

Apriorní filozofické jazyky vznikající v 17. století hlavně díky britským autorům mají za cíl přesně odrážet podstatu, esenci věcí, tak jako to údajně činil jazyk adamovský. Náboženské důvody jsou tedy upozaděny, filozofie by měla být očištěna od „slovíčkaření“. Zástupcem tohoto období je F. Bacon, který zastával názor, že je třeba provést jakousi jazykovou terapii, tedy očistit jazyk stávající (především od idolů).

Podobnou revizi stávajícího jazyka vyžadoval i J. A. Komenský, který přichází se svým vlastním jazykem (panglossia), jehož významy slov jsou jasně stanovené a každé slovo má pouze jeden význam. Leibnizův jazyk je oproti tomu založen na rozkladu veškerého vědění na jednoduché myšlenky, kterým by mělo být přiřazeno „charakteristikové“ číslo. Toto číslo mělo být následně vyjádřeno souhláskami a desetinné jednotky samohláskami. Leibnizovi však především jde o vytvoření jazyka vědeckého; je si vědom toho, že nelze vytvořit jednotný jazyk univerzální. Na nedostatky přirozených jazyků dále ukazoval i J. Locke, jehož řešením této situace byla neustálá kontrola přirozeného jazyka. S tímto postojem by souhlasil i R. Descartes, zajímající se o jazyk však spíše jen okrajově. Úvahy o „vylepšení“ přirozeného jazyka byly inspirací později pro G. Fregu či B. Russela, představitele analytické filozofie 20. století. Takovýto nový, filozofický jazyk měl vytvořit nástroj pro zdokonalení logiky; měla by v něm být dokonalá shoda mezi výrazem a obsahem. Od 19. století se však od filozofických jazyků ustupuje jako od nereálných, místo nich nastupují jazyky umělé (volapük, ...).

Dále se v 17. století setkáváme s klasifikací univerza; v podstatě jde dle Eca v tomto období o identifikování elementárních pojmů a jejich organizování do systému, který představuje model organizace obsahu. S tabulkou rodů přichází např. G. Dalgarno, autor jazyka *Ars signorum*. J. Wilkins taktéž rozděluje univerzum, a na základě svého dělení označuje jednotlivé rody písmeny (B, D, G, ...). Zmínit dále můžeme úvahu J.-J. Rousseaua nad dokonalým jazykem. Rousseau říká, že nejspolehlivější účinek má komunikace založená na pohledech či posuncích, tedy na nonverbální složce komunikace. Prvotní jazyk byl dle něj jazykem básníků, byl onomatopoický (s tímto koresponduje i pojetí Komenského). Takový jazyk by se dal připodobnit k jazyku hudebnímu.

Století 19. je věnováno umělým jazykům; jako zástupce jmenujme esperanto, ido, interlingvu či okcidental. Tyto umělé jazyky mají jednoduchou gramatiku a přejímají základy slov ze západoevropských jazyků; jsou stabilní, vznikají jednorázově. Dle Černého však umělé jazyky nemohou nahradit jazyky přirozené, plausibilnější je dle něj rozšíření některého světového jazyka (čínština, angličtina, ...). Ve století 20. (jak již bylo výše řečeno) se nejprve rozvíjí snaha po navrácení původního významu slovům, reprezentovaná analytickou filozofií (Carnap, Frege, ...). Dále se rozvíjí umělé jazyky, ale spíše už sloužící jen pro logickou analýzu řeči (JALA, TROLL, ...).

Druhá polovina 20. století je reprezentována paradigmatickým postmoderním předělem, kdy dochází (nejen) dle Lyotarda k delegitimizaci metanarací; tedy již není hledán jednotící princip (velké vyprávění), vyzdvihována je naopak pluralita (např. jazykových her). Na specifický typ totalitního jazyka se ve svém díle *Vyrozumění* zaměřil V. Havel a v knize *1984* i G. Orwell. U Havla tímto jazykem bylo ptydepe, u Orwella newspeak (=neolekt). V obou případech se jedná o jazyk byrokratický, umělý, který se politici snaží zavést do běžného každodenního života údajně kvůli zpřesnění komunikace. Řečeno terminologií německého filozofa 19. století Friedricha Nietzscheho, jednalo by se o tzv. nadjazyky, které v mnohém předčí níže postavené přirozené jazyky. Oba tyto jazyky jsou vytvořeny zcela racionálně. Rozdílem mezi těmito dvěma jazyky může být velikost slovní zásoby: zatímco v neolektu jde především o co nejmenší počet slov (probíhá zde tzv. ničení slov), některá slova ptydepe mají až 300 písmen a vyjádřit i jednoduchou myšlenku v něm zabere několik stran textu. Jazyk je v obou dílech účinným prostředkem pro manipulaci; u Orwella vedoucí primárně k redukci myšlení, u Havla k vyprázdněné komunikaci (slova ztrácejí význam).

Část diplomové práce je věnovaná analýze beletrie. C. de Bergerac se svým utopickým cestopisem *Cesta na měsíc* a *Cesta do Sluneční říše* je jedním z analyzovaných děl. V cestopisech můžeme najít jazyky rozdělené do tří vrstev, a to hudební (dokonalý jazyk), gestuální-znakový (pro nižší vrstvu obyvatelstva) a prapůvodní edenský jazyk (vyjadřující podstatu věcí). Dalším analyzovaným dílem jsou cestopisy *Gulliverovy cesty* od J. Swifta. Hlavní postava se setkává s celou řadou zcela neznámých jazyků, např. s jazykem lilipučanů, koní či obrů. Několik učenců přichází s nápadem na zdokonalení jazyka: místo vyslovování jmen věcí by lidé s sebou nosili ve vaku všechny předměty, o kterých by chtěli hovořit. Tento návrh však nebyl v praxi přijat pozitivně, protože některé předměty, o kterých lidé chtěli hovořit, byly na nošení ve vaku až příliš těžké. Nicméně jako návrh dokonalého jazyka je to zdařilá myšlenka, nástroje jsou totiž všude na světě podobné. Dále se autor zamýšlí nad nesmrtelností; nesmrtelný člověk by po pár desetiletích přestal mladším lidem ve svém okolí rozumět, protože slovní zásoba, jak již bylo řečeno výše, se vyvíjí nejrychleji. Nesmrtelný člověk by si tedy připadal jako cizinec. Swiftovo dílo je však dle mého názoru spíše satirou dobové kritiky honby za dokonalým jazykem.

Způsob hledání dokonalého/univerzálního jazyka je tedy v historii dvojitý: buď se můžeme obracet do minulosti a hledat jazyk, který tu již byl (adamovský), který přesně popisuje esenci věcí (o což se ve 20. stol. opět snažila tradice analytické filozofie), nebo se můžeme snažit o vytvoření jazyka zcela nového, umělého (buď na bázi nějakého již existujícího jazyka, např. filozofické a umělé jazyky; nebo např. jazyky matematické, kalkuly). Existenci dokonalého/univerzálního jazyka však analyzovaní autoři spíše zavrhuji jako nemožnou či nesmyslnou. I kdyby byl lidem dán dokonalý, univerzální jazyk, časem by se z něj opět stal jazyk přirozený, vzhledem k různým podmínkám pro život; toto východisko je reflektováno i postmoderní filozofií.

4 Seznam použité literatury a pramenů

- AUGUSTIN, A., *O boží obci*, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007, ISBN 978-80-246-1284-3
- BACON, F., *Nové organon*, Praha: Nakladatelství Svoboda, 1990, ISBN 80-205-0107-X
- BERAN, O., *Soukromé jazyky*, Praha: Filosofia, 2012, ISBN 978-80-7007-386-5
- BERGERAC, C. DE, *Cesta na Měsíc; Cesta do sluneční říše*, Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1959
- BONO, J. J., *The Word of God and the Languages of Man*, Univ of Wisconsin Press, 1995, ISBN 0299147940
- BUDIL, I., *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*, Praha: Triton, 2003, ISBN 80-7254-321-0
- ČERNÝ, J., *Dějiny lingvistiky*, Olomouc: Votobia, 1996, ISBN 80-85885-96-4
- DANTE, A., *Božská komedie*, Praha: Odeon, 1989
- DANTE, A., *O rodném jazyce*, Praha: Oikoymenh, 2004, ISBN 80-7298-118-8
- DESCARTES, R., *Rozprava o metodě*, Praha: Nakladatelství Svoboda, 1992, ISBN 80-205-0216-5
- ECO, U., *Hledání dokonalého jazyka*, Praha: Lidové noviny, 2001, ISBN 80-7106-389-4
- EMERY, C., *John Wilkins' Universal Language*, [online]. In: Isis, roč. 38, č. 3/4, [vid. 2014-06-15], 1948, s. 174-185. The University of Chicago Press. Dostupné online: <http://www.jstor.org/stable/226111>
- FAUSKANGER, H. K., *Quenya – the Ancient Tongue*, [online]. [citace 2016-03-11]. Dostupné z: <http://folk.uib.no/hnohf/quenya.htm>
- FIDELIUS, P., *Řeč komunistické moci*, Praha: Triáda, 1998, ISBN 80-86138-03-8
- FOUCAULT, M., *Slová a věci: Archeológia humanitných vied*, Bratislava: Kalligram, 2000, ISBN 80-7149-330-9

- GINGER, A., *Universal Language and Cultural Translation in Nineteenth-century Photography and Geometry*, [online]. In: *History of Photography*, roč. 36, č. 4, s. 385-396, 2012 [vid. 2016-03-18], Routledge. Dostupné online:
<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03087298.2012.708164>
- GLOMBÍČEK, P., *Descartes o univerzálním jazyce*, *Organon F* [online], 2004, roč. 11, č. 4, [vid. 2016-02-10], ISSN 1335-0668, s. 351-361. Dostupné online:
<http://www.klemens.sav.sk/fiusav/organon/?q=sk/content/descartes-o-univerzalnim-jazyce>
- GRULICH, T., *Pojetí dokonalého jazyka u Komenského a Leibnize I*, *Paideia: Philosophical E-journal of Charles University* [online], 2009, roč. 6, č. 1, [vid. 2016-02-13], ISSN 1214-8725, s. 12. Dostupné online:
<http://paideia.pedf.cuni.cz/index.php?sid=3&lng=cs&lsn=10&jiid=17&jcid=138>
- GRULICH, T., *Pojetí dokonalého jazyka u Komenského a Leibnize II*, *Paideia: Philosophical E-journal of Charles University* [online], 2009, roč. 6, č. 2, [vid. 2016-02-13], ISSN 1214-8725, s. 11. Dostupné online:
<http://paideia.pedf.cuni.cz/index.php?sid=3&lng=cs&lsn=10&jiid=18&jcid=144>
- HAVEL, V., *Vyrozumění*, Praha: Dilia, 1965
- HOLAVA, I., *Národní vědomostní zdroj ČR: Zrealizujeme vizi Jana Amose Komenského?*, Pardubice: Univerzita Pardubice, 2012, ISBN 978-80-7395-520-5
- CHOMSKY, N., *Perspektivy moci: Úvahy o povaze člověka a společenského řádu*, Praha: Karolinum, 1998, ISBN 80-7184-491-8
- JUNGMANNOVÁ, L., *Svět v dramate Václava Havla*. In: *Otázky českého kánonu*, 1. vyd. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2006, s. 473-484. ISBN 80-85778-50-5
- KNOWLSON, J. R., *The Idea of Gesture as a Universal Language in the XVIIth and XVIIIth Centuries* [online]. In: *Journal of the History of Ideas*, University of Pennsylvania Press, 1965, roč. 26, č. 4, s. 495-508 [cit. 2014-01-05]. Dostupné online:
<http://www.jstor.org/stable/2708496>
- KOMENSKÝ, J. A., *Cesta světla*, Podlesí: Miloš Palatka – ALMI, 2009, ISBN 978-80-904344-2-4

- LEIBNIZ, G. W., *Monadologie a jiné práce*, Praha: Nakladatelství Svoboda, 1982
- LOCKE, J., *Esej o lidském chápání*, Praha: Oikoymenh, 2012, ISBN 978-80-7298-304-9
- LONG, A. A., *Hellénistická filozofie: Stoikové, epikurejci, skeptikové*, Praha: Oikoymenh, 2003, ISBN 80-7298-077-7
- LUTZ, S., *Ideal Language Philosophy and Experiments on Intuitions*, *Studia Philosophica Estonica* [online], 2009, roč. 2, č. 2, [vid. 2016-03-06], ISSN 1736-5899, s. 117-139. Dostupné online: <http://www.spe.ut.ee/ojs/index.php/spe/article/view/65>
- LYOTARD, J.-F., *O postmodernismu*, Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1993, ISBN 80-7007-047-1
- MORE, T., *Utopie*, Praha: Mladá fronta, 1978
- ORWELL, G., *Devatenáct set osmdesát čtyři*, Praha: Argo, 2011, ISBN 978-80-257-0485-1
- OUŘEDNÍK, P., *Hledání ztraceného jazyka*, Středokluky: Zdeněk Susa, 1997, ISBN 80-901910-9-6
- OUŘEDNÍK, P., *Svobodný prostor jazyka*, Praha: Torst, 2013, ISBN 978-80-7215-458-6
- PEREGRIN, J., *Obrat k jazyku: druhé kolo*, Praha: Filosofia, 1998, ISBN 80-7007-102-8
- PERREIAH, ALAN R., *Renaissance Truths: Humanism, scholasticism and the search for the perfect language*; Ashgate Publishing Company, 2014, ISBN 9781472411532
- PINKER, S., *Jazykový instinkt: Jak mysl vytváří jazyk*, Praha: dybbuk, 2009, ISBN 978-80-7438-006-8
- ROUSSEAU, J.-J., *Esej o původu jazyků, kde se hovoří o melodii a o hudebním napodobování*, Praha: Prostor, 2011, ISBN 978-80-7260-261-2
- SLAUGHTER, M. M., *Universal Languages and scientific taxonomy in the seventeenth century*, Cambridge: Cambridge University Press, 1982, ISBN 0 521 24477 3
- SWIFT, J., *Gulliverovy cesty*, Praha: Kentaur, 1991, ISBN 80-85285-17-7

ŠPELDA, D., *Genealogie mudrců v renesančním myšlení: Prisca sapientia, Pro-Fil* [online], roč. 12, č. 1 (2011). [vid. 2016-02-10], ISSN 1212-9097, s. 42-60. Dostupné online: <http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/profil/article/view/148>

5 Resumé

The diploma thesis titled *Utopia of Communication* is concerned with searching for the perfect language in European history. The search for a perfect language has already started in ancient Greece, for example school of Hellenistic philosophy stoicism (Chrysippos, ...). The oldest assumption about perfect language supposed the existence of the perfect Adam's language, by which Adam gave names to all animals. To find this Adam's language wanted Aurelius Augustinus for example, for whom the original language was Hebrew. However, according to the numerous theories concerning the original/Adamic language, it is commonly believed to have been lost after the Babylon's catastrophe. To solve this situation, we could either continue in finding the old perfect (i. e. original/Adamic) language or to create a wholly new perfect (and artificial) language.

Nevertheless, we could also choose an existing language and consider it to be the world's language (nowadays it could probably be the English language). In the 17th century there was a considerable amount of philosophical languages trying to specify ordinary communication. Moreover, there was a need to do some type of language therapy according to Francis Bacon; we need to get rid of all idols. J. A. Comenius had similar opinion. Leibniz's idea was to split the universe into some basic ideas and to number them (find a characteristic number). Locke and Descartes wanted to supervise and control the natural language. The desire to improve the natural language was the inspiration for the whole analytical philosophy (Frege, Carnap, ...). In the 19th century, there were some artificial languages (for instance volapük, Esperanto, ido).

The diploma thesis also deals with the analysis of belletristic literature, mostly by considering examples of a perfect language. One piece of literature that was analyzed is C. de Bergerac's *Voyages to the moon and the sun*. There could be found three types of languages: musical (perfect) language, gesture-sign language and original Eden's language (essential language). A second example that was evaluated is from J. Swift's book called *Gulliver's Travels*. The most important concept of this book for the Diploma thesis could be the one in which people have to carry with them, in some bag, all things about which they want to speak. This idea is unfortunately and obviously hard

to realize. Another analyzed book came from Czech Republic, from V. Havel. Similar elements can be found in both *The Memorandum* and a book by G. Orwell called *1984 (Nineteen Eighty-Four)*. There are bureaucracy languages in both books: in *The Memo* there is “ptydepe”, and in *1984* there is newspeak. As we can see there, politicians can easily manipulate people with language.

Generally speaking, there are two possible ways to deal with ideal/universal language. The first possible way is to rediscover the original Adam’s language. The other is to create a new one (artificial language). However, the existence of a perfect language seems to be implausible according to the authors discussed in this diploma thesis.